

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

**Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»**

**«ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΤΟΝ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ»**

Εισηγητής: Ρακιτζή Δέσποινα

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2018

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Department of Political Studies and International Relations - University of Peloponnese
Department of Economics - Democritus University of Thrace
Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki
Department of Business Administration - University of Piraeus

Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»

Master Program in
«EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS AND EFFICIENCY OF COMPLETE
LOCAL STRATEGIES IN THE ISLAND SPACE»

Rapporteur: Rakitzi Despoina

Corinth, September 2018

Ευχαριστίες

Ένα μεγάλο Ευχαριστώ στον επιβλέποντα καθηγητή Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς Κύριο Άγγελο Κότιο για την εμπιστοσύνη ως προς την ανάθεση του θέματος ,όπως και στον υποψήφιο Διδάκτορα κ. Μανώλη Κουτουλάκη για το διδακτικό ταξίδι, την υπομονή και την βοήθεια του ,στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Ρακιτζή Δέσποινα

«ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ- ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΝΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΣΤΟ ΝΗΣΙΩΤΙΚΟ ΧΩΡΟ»

Σημαντικοί όροι: Νησιωτικότητα, Νησιωτική Πολιτική, Τοπική Ανάπτυξη, Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader, ΤΑΠΤοΚ-CCLD, Τοπικό Πρόγραμμα, Ομάδα Τοπικής Δράσης, Αποτελεσματικότητα, Αποδοτικότητα.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται και ερευνά την εφαρμογή των Τοπικών Προγραμμάτων Ανάπτυξης, που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν στις νησιωτικές περιοχές της Ελλάδας, στο πλαίσιο της Προσέγγισης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader.

Καταρχάς εστιάζει το ενδιαφέρον της στην έννοια της τοπικής ανάπτυξης και σε παραμέτρους που την επηρεάζουν, όπως η απασχόληση, η καινοτομία, η εμπύχωση, η συμμετοχικότητα, ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Ειδικότερα όμως ασχολείται με τις νησιωτικές ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά τους, αλλά και την εικόνα που εμφανίζει στα νησιωτικά συμπλέγματα στην Ελλάδα, καθώς και τις πολιτικές και τα μέτρα που εφαρμόστηκαν διαχρονικά.

Εξετάζει παράλληλα τα Προγράμματα τύπου Leader που εφαρμόστηκαν από το 1991 και εντεύθεν στις νησιωτικές περιοχές και ερευνά τα αποτελέσματα που προέκυψαν από το σχεδιασμό και την υλοποίησή τους, κατά την προηγούμενη Προγραμματική Περίοδο, καθώς και τους στόχους και τις επιδιώξεις της πιο σύγχρονης προσέγγισης Leader που αφορά την τοπική ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ-CLLD).

Εμβαθύνοντας ακόμα περισσότερο το θέμα σε τοπικό επίπεδο, μελετά διεξοδικά την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των Τοπικών Προγραμμάτων που σχεδίασαν και υλοποίησαν οι τοπικές ομάδες δράσης (ΟΤΔ), αποτυπώνοντας με στοιχεία τη συμβολή τους στην τοπική ανάπτυξης και τη κοινωνική συνοχή.

Τέλος, η εργασία δίδει έμφαση στη συνολική εικόνα που προκύπτει από την εφαρμογή των Προγραμμάτων Τοπικής Ανάπτυξης στις νησιωτικές περιοχές και αναφέρεται λεπτομερώς στα συμπεράσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή τους.

«EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS AND EFFICIENCY OF COMPLETE LOCAL STRATEGIES IN THE ISLAND SPACE»

Keywords: Insularity, Island Policy, Local Development, Leader Community Initiative, TAPTOK-CCLD, Local Program, Local Action Group, Efficiency, Efficiency.

Asbtract

This thesis looks at with the implementation of the Local Development Programs, designed and implemented in the island areas of Greece, within the framework of the Leader Community Initiative Approach.

First of all, it focuses on the concept of local development and parameters such as employment, innovation, animation, participation, social exclusion.

In particular, it deals with island features and their characteristics, as well as, the image it displays in the island complexes of Greece and the policies and measures that have been applied over time in these areas.

It also examines other Programs similar to Leader implemented since 1991 on islands and explores the results of their design and implementation during the previous Programming Period, as well as the objectives and the pursuits of the modern Leader approach on local development with the Local Communities Initiative (TAPTOK-CLLD).

Turning the issue even more locally, it thoroughly studies the efficiency and effectiveness of Local Programs designed and implemented by local action groups, capturing their contribution to local development and social cohesion.

Finally, the paper focuses on the overall picture emerging from the implementation of the Local Development Programs in the island areas and refers onthe conclusions that have emerged from their implementation

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
1.1. ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	8
1.2. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ	12
1.3. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ LEADER	16
1.4. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ CLLD/ LEADER	19
1.5. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΑΠΤΟΚ/CLLD	20
1.6. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ Τ.Π. CLLD-LEADER ΤΟΥ ΕΠΑΛΘ	21
1.7. ΦΟΡΕΙΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΑΠΤΟΚ/CLLD.	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2007-2013	23
2.1 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	23
2.2 ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ LEADER	24
2.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	26
2.4 ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	30
3.1 ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	29
3.1.1 Αναπτυξιακή Λήμνου	29
3.1.2 Αναπτυξιακή Λέσβου	32
3.2 ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	34
3.2.1 Αναπτυξιακή Δωδεκανήσου	34
3.2.2 Αναπτυξιακή Κυκλάδων	36
3.3 ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	39
3.3.1 Αναπτυξιακή Ζακύνθου	39
3.3.2 Αναπτυξιακή Κέρκυρας	40
3.4 ΚΡΗΤΗ	42
3.4.1 Αναπτυξιακή Ηρακλείου	42
3.4.2 Οργανισμός Ανάπτυξης Κρήτης	44
3.4.3 ΑΚΟΜΜ-ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ	47
3.4.4 Αναπτυξιακή Λασιθίου	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	51
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η τοπική ανάπτυξη είναι μια συνεχής διαδικασία πολλαπλής διάστασης, που συνδέεται άρρηκτα με τον τοπικό πληθυσμό και στηρίζεται κατά κύριο λόγο στο ενδογενές ανθρώπινο δυναμικό και στους τοπικούς πόρους, ενώ έχει ως σκοπό μέσα από έναν βραχυπρόθεσμο ή μεσοπρόθεσμο σχεδιασμό την ευημερία της τοπικής κοινωνίας.

Η ερμηνεία του όρου «τοπική κοινωνία» εστιάζει σε δύο βασικά χαρακτηριστικά: τη λειτουργική γεωγραφική ενότητα και την κοινωνική συνοχή. Το πρώτο αναφέρεται στο γεγονός ότι πρέπει να υπάρχει ένα τοπικό πλαίσιο όπου η κοινωνία των πολιτών, θα υφίσταται τόσο λειτουργικά, όσο και αυτοδιοικητικά και το δεύτερο, ότι η κοινωνική συνοχή που είναι ένας συνεκτικός δεσμός, ένας ιδιαίτερος επικοινωνιακός κώδικας, η εικόνα ιδιαίτερη ταυτότητα των κατοίκων, η αγάπη για τον τόπο, τους οδηγεί βασικά να επενδύσουν στην προοπτική της τοπικής αξίας και δυναμικής και με την ενεργό συμμετοχής τους να βρουν εναλλακτικές λύσεις στα τοπικά προβλήματα και να μεριμνήσουν για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Η τοπική ανάπτυξη είναι συνδεδεμένη διαρκώς και αδιαλείπτως με το ανθρώπινο κεφάλαιο τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Ποσοτικά το ανθρώπινο δυναμικό σε μια περιοχή είναι πάντα απολύτως απαραίτητο για την ανάπτυξη της. Ότι και αν σχεδιαστεί χωρίς τους ανθρώπους που θα κληθούν να την εφαρμόσουν θα μείνει στη θεωρία και τα σχέδια. Ποιοτικά, γιατί με την πληθυσμιακή συρρίκνωση έφυγε το πιο νέο και περισσότερο μορφωμένο κομμάτι του πληθυσμού της υπαίθρου. Το έλλειμμα αυτό σε ανθρώπινο δυναμικό άρα και δυνητικά περισσότερο σε νέες ιδέες, πρακτικές αλλά και προοπτικές είναι ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα της υπαίθρου, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Κυρίαρχος στόχος της τοπικής ανάπτυξης είναι να μπορέσουν να δημιουργηθούν σε τοπική κλίμακα (χωρικές ενότητες-μικροπεριοχές) βιώσιμες κοινότητες με ταυτόχρονη εξέλιξη σε ότι αφορά την οικονομία, την κοινωνική ευημερία, την κοινωνική συνοχή και την προστασία

του περιβάλλοντος τους, σε όρους δηλαδή βιώσιμης ανάπτυξης. Οι χωρικές αυτές ενότητες ή αλλιώς βιώσιμες κοινότητες, ανταποκρίνονται όπως έχει αποδειχθεί, επαρκώς στις ποικίλες ανάγκες των σημερινών και αυριανών κατοίκων τους, αντιμετωπίζουν με ευαισθησία το περιβάλλον και συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Παράλληλα η ενδογενής ανάπτυξη εστιάζει στην ενεργοποίηση των τοπικών δυνάμεων (τοπικό κεφάλαιο) και αντιμετωπίζει κάθε χωρική ενότητα με διαφορετικό τρόπο, και όχι με μέθοδο οριζόντιων «λύσεων» διότι μέσα από διαδικασίες και ανάλογα με τους διαθέσιμους (στην εκάστοτε χωρική ενότητα) τοπικούς πόρους προκρίνει αναπτυξιακές «λύσεις» εκεί όπου ενισχύοντας ανισορροπίες, ανισότητες, ελλείψεις, κενά και υπάρχει το ενδογενές δυναμικό για την αντιμετώπιση τους.

Μέσω της ανάπτυξης τοπικών στρατηγικών και εργαλείων και με την υποστήριξη τοπικών φορέων, αναζητούνται λύσεις σε τοπικό επίπεδο, όπου το «τοπικό κεφάλαιο» θεωρείται ότι αποτελεί τη βάση αλλά και την απαραίτητη προϋπόθεση και κινητήρια δύναμη για την ενδυνάμωση της οικονομικής προόδου και της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές. Η άποψη αυτή βρήκε απόλυτη απήχηση, στο πλαίσιο του LEADER, ο ρόλος και η συμβολή του (τοπικού κεφαλαίου) αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα συστατικά της προσέγγισης LEADER - η τοπική εταιρική σχέση, οι συνεργασίες, η δικτύωση, καθώς και η οριζόντια προτεραιότητα που του αποδίδεται από τον Κανονισμό για τη βελτίωση της διακυβέρνησης και την κινητοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των αγροτικών περιοχών απορρέουν και πηγάζουν ταυτόχρονα από το «τοπικό κεφάλαιο» της κάθε περιοχής.

Επομένως, η έννοια του τοπικού κεφαλαίου αποτελεί την πιο σημαντική συνιστώσα προκειμένου να διαμορφωθεί το πλαίσιο και οι άξονες της τοπικής αναπτυξιακής στρατηγικής. Η έννοια του τοπικού κεφαλαίου είναι έννοια σύνθετη και δυναμική, παραπέμπει στον πλούτο και τα πλεονεκτήματα που διαθέτει η κάθε περιοχή και κυρίως το ανθρώπινο δυναμικό της (κοινωνικό κεφάλαιο). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τον ορισμό του κοινωνικού κεφαλαίου υιοθετεί τον ορισμό του Coleman (1988): όπου ορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως δίκτυα, κανόνες και εμπιστοσύνη που διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συμμετοχή. Αντιλαμβάνεται το κοινωνικό κεφάλαιο ως μια ομάδα στοιχείων που υπάρχουν στη δομή των σχέσεων μεταξύ και ανάμεσα των φορέων και προσδίδει ιδιαίτερο κύρος και πρωταγωνιστικό ρόλο στο πλαίσιο της Τοπικής Ανάπτυξης,

Η Τοπική Ανάπτυξη έχει ως κύριες συνιστώσες:

Την απασχόληση

Τα χαμηλά εισοδήματα και η αύξηση της ανεργίας ή/και της υποαπασχόλησης συνιστούν κρίσιμους παράγοντες πληθυσμιακής αποδυνάμωσης, για αυτό θα πρέπει να προκρίνονται αναπτυξιακές «λύσεις» ανάλογα με τους διαθέσιμους (στην εκάστοτε περιοχή) τοπικούς πόρους και επιχειρηματικά περιβάλλοντα για την ανάδειξη και αξιοποίηση τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων. Μέσα από στρατηγικές διαφοροποίησης που αξιοποιούν ενδογενή συγκριτικά πλεονεκτήματα δημιουργούνται δεσμοί μεταξύ τομέων (π.χ. αγροδιατροφικός τομέας, τουρισμός, πολιτισμός, κλπ.) και έντονες εσωτερικές και εξωτερικές διασυνδέσεις. Η απασχόληση συμβάλει στη διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας, βοηθά στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και συντελεί αποφασιστικά ώστε να μπορεί να υπάρξει διατηρήσιμη τοπική ανάπτυξη και ταυτόχρονα αύξηση της ελκυστικότητας μιας περιοχής.

Την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού

Σε κοινωνικό επίπεδο, όπου υφίστανται αδυναμίες που αφορούν στην έλλειψη βασικών υπηρεσιών στις απομονωμένες περιοχές (κάτι που συνιστά τροχοπέδη στην πρόοδο τους), η τοπική ανάπτυξη εστιάζει στον κοινωνικό αποκλεισμό και στις λίγες ευκαιρίες απασχόλησης. Μέσω της στρατηγικής της τοπικής ανάπτυξης θα πρέπει να προωθείται και να εξασφαλίζεται η πρόσβαση σε ίσες ευκαιρίες απασχόλησης και εν γένει κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες. Επίσης, θα πρέπει να αντιμετωπισθούν φαινόμενα οικονομικού και κοινωνικού πολιτισμού, στο πλαίσιο του οποίου τα αναπτυξιακά οφέλη συγκεντρώνονται σε εύκολα προσβάσιμες ζώνες, ενώ η περιθωριοποίηση κυριαρχεί στους πλέον απομακρυσμένους νησιωτικούς και αγροτικούς οικισμούς που συχνά αδυνατούν να αναπτύξουν ανταγωνιστικές παραγωγικές δραστηριότητες.

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην παροχή βασικών υπηρεσιών προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, ιδίως στις απομακρυσμένες περιοχές, δεδομένου ότι στερούνται βασικών παροχών (μόνιμη ιατρική περίθαλψη, μεταφορές, σχολεία κλπ.). Παράλληλα, η έλλειψη βασικών υπηρεσιών επιτείνει τον κοινωνικό αποκλεισμό και επιταχύνει την περαιτέρω εγκατάλειψη των περιοχών αυτών. Σαν αποτέλεσμα, καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολος ο

σηματισμός μιας βασικής τοπικής «μάζας ζήτησης» και εύλογα οι όποιες ενισχύσεις αναδιάρθρωσης του παραγωγικού ιστού αποβαίνουν άκαρπες. Η ελληνική ύπαιθρος εξακολουθεί να χρειάζεται αναδιοργάνωση της κατανομής των υπηρεσιών, στη βάση της υπάρχουσας κατανομής των αναγκών και της προόδου της τεχνολογίας.

Την καινοτομία

Η Τοπική Ανάπτυξη σε σύγχρονους όρους θα πρέπει να περιλαμβάνει νέα προϊόντα, υπηρεσίες και τρόπους δράσης σε τοπικό πλαίσιο, να έχει πολλαπλασιαστικό αντίκτυπο, να βρίσκει νέους τρόπους κινητοποίησης και αξιοποίησης των υφιστάμενων τοπικών πόρων και να αναπτύσσει την συνεργασία μεταξύ διαφορετικών παραγόντων και τομέων (π.χ. διασύνδεση ερευνητικών ιδρυμάτων με τον παραγωγικό ιστό), με στόχο τη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη. Τα μέτρα χωρικής προσέγγισης που περικλείει θα πρέπει να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται σε συνέργεια και συντονισμό με τα υπόλοιπα μέτρα της διαρθρωτικής πολιτικής αλλά και τις παρεμβάσεις των διαφόρων οριζόντιων πολιτικών και να έχουν αποκλειστικό σημείο αναφοράς το χώρο, την υστέρηση που καταγράφεται, τη δυναμική που εντοπίζεται και αποφεύγοντας με κάθε τρόπο τη στήριξη των τοπικών μειονεξιών.

Την εμπύχωση

Είναι αναγκαία η κατάρτιση και βελτίωση δεξιοτήτων όλων των εμπλεκομένων και κυρίως του τοπικού πληθυσμού σε μια σειρά από θέματα που σχετίζονται με τις τοπικές ανάγκες. Η κατάρτιση στο πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης στοχεύει στην ενίσχυση της γνώσης, στην ανάπτυξη ικανοτήτων και στη βελτίωση δεξιοτήτων, ούτως ώστε οι ίδιοι οι κάτοικοι να συμβάλλουν άμεσα και ενεργά στην πρόοδο της περιοχής τους και στην εφαρμογή μιας αποτελεσματικά αναπτυξιακής στρατηγικής.

Τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού

Αν και η κουλτούρα της συμμετοχής, του διαλόγου και της διαβούλευσης σε τοπικό επίπεδο δεν επιβάλλεται με κανονιστική φιλοσοφία, θα πρέπει να γίνεται πλατιά ενημέρωση και κατανόηση του σκοπού της για ουσιώδεις λόγους. Η επίτευξη της ανάπτυξης εξαρτάται την κινητοποίηση του συνόλου του ενδογενούς δυναμικού μιας περιοχής. «Η ενδογενής τοπική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία που ξεκινά από τους πολίτες της τοπικής κοινωνίας και αποβλέπει στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του τοπικού πληθυσμού. Κατά συνέπεια

βαρύνουσα σημασία δίνεται στη δημόσια διαβούλευση που είναι μια αμφίδρομη επικοινωνία και κανονιστική διαδικασία ανάμεσα στους διαμορφωτές της πολιτικής και στα μέλη που αυτές οι πολιτικές αφορούν, όπως φορείς, πολίτες. Με την διαβούλευση ενισχύεται η αίσθηση της συλλογικότητας και της συμμετοχικότητας και βοηθιέται η σύνθεση νέων ολοκληρωμένων σχεδίων, και η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εμπλεκόμενους με την Τοπική Ανάπτυξη.

1.2. ΝΗΣΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η νησιωτικότητα αποτελεί μία χωρική έννοια που αναφέρεται στα νησιά και σχετίζεται ιδιαιτερότητάς τους η οποία προκύπτει κατά κύριο λόγο από τη δυνατότητα πρόσβασης, επικοινωνίας και γενικότερης προσέγγισής τους. Βιβλιογραφικά αρκετοί ορισμοί προσδιορίζουν τη νησιωτικότητα ανάλογα πάντα με τον σκοπό για τον οποίο ορίζεται και κύρια λόγω της φύσης των νησιών και της διαφορετικότητάς τους.

Σε σχέση με τον ορισμό της νησιωτικότητας, μια πρώτη προσέγγιση έγινε από την Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) με την έκδοση του «Πορτραίτου των νησιών» το 1994 στο οποίο: «Νησί θεωρείται κάθε έκταση μεγαλύτερη του 1 τ.χλμ., με απόσταση τουλάχιστον 1 χλμ. από την ηπειρωτική χώρα και χωρίς μόνιμη σύνδεση με αυτήν, δίχως την ύπαρξη ευρωπαϊκής πρωτεύουσας στην έκταση αυτή και με περισσότερους από 50 κατοίκους». Η διεθνής βιβλιογραφία, ωστόσο, αναγνώρισε τους περιορισμούς του παραπάνω ορισμού καθώς νησιά με απόσταση μικρότερη του 1 χλμ. από την ηπειρωτική χώρα εμφανίζουν παρόμοια χαρακτηριστικά και προβλήματα με απομακρυσμένα νησιά. Παράλληλα, αποκλείονται αρχιπελάγη που αποτελούνται από πολλά μικρά νησιά, τα οποία εξαιρούνται μεμονωμένα από τον ορισμό αν και πληρούν τα κριτήρια ως σύνολο (ESPON, 2011α: 48).»

Στην Ελλάδα το 18,7% της συνολικής επιφάνειας του εδάφους της αποτελείται από νησιά, στα οποία διαμένει πληθυσμός που αντιστοιχεί στο 15,1% του συνολικού εγχώριου πληθυσμού. Η θάλασσα, τα νησιά και ο παράκτιος χώρος της Ελλάδος, καθίστανται μοναδικοί πλουτοπαραγωγικοί πόροι για τη χώρα, ενώ περισσότερο από το 25% του ΑΕΠ-με όρους καθαρής παραγόμενης αξίας – προέρχεται από οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη ναυτιλία, τον τουρισμό και τα συμπληρωματικά αυτών επαγγέλματα.

Σύμφωνα με αναφορές για τη νησιωτικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν 362 νησιά με περισσότερους από 50 κατοίκους, ήτοι συνολικά 17,7 εκατομμύρια άτομα (εκ των οποίων 3,7 εκατομμύρια στις εξόχως απόκεντρες περιφέρειες), και το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕγχΠ) στις περιοχές αυτές ανέρχεται το έτος 2010 στο 79,2 % του μέσου όρου της Ένωσης περίπου, ενώ μεγάλο μέρος από αυτές εξακολουθούν να υπάγονται στην κατηγορία των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών. Οι περισσότερες από τις νησιωτικές περιοχές δεν γνώρισαν διαδικασία οικονομικής σύγκλισης κατά τη δεκαετία του 2000, και μάλιστα η κατάσταση επιδεινώθηκε έκτοτε σε πολλές από αυτές, λόγω της οικονομικής κρίσης, της μεταναστευτικής κρίσης, των διακυμάνσεων της τουριστικής κίνησης ή της έλλειψης καινοτομίας. Οι νησιωτικές περιοχές παρουσιάζουν γεωγραφικά, οικονομικά, δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που, αφενός, είναι ιδιαίτερα σε σύγκριση με τις ηπειρωτικές περιοχές, αφετέρου, είναι κοινά στα διάφορα νησιά, που συνεπάγονται ιδιαίτερες προκλήσεις στις οποίες οι περιοχές αυτές οφείλουν να ανταποκριθούν κατά την εφαρμογή των ευρωπαϊκών πολιτικών που τις αφορούν:

- ✓ μικρό μέγεθος (από άποψη έκτασης, πληθυσμού, οικονομίας)·
- ✓ απομακρυσμένη και/ή απόκεντρη θέση (χιλιομετρική και χρονική απόσταση από τις αγορές, ιδίως δε από την εσωτερική αγορά, και από τα κύρια πληθυσμιακά, βιομηχανικά, οικονομικά ή πολιτικά κέντρα)·
- ✓ ευάλωτη κατάσταση (από οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική άποψη)·

Η εφαρμογή πολιτικών περιφερειακής ή και αγροτικής ανάπτυξης, ως αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής συνοχής βάσει της ΣΛΕΕ, συμπεριλαμβάνει τη νησιωτικότητα ως ένα στοιχείο που τεκμηριώνει την εξειδίκευση των πολιτικών ειδικά για τις περιοχές αυτές. Στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στο άρθρο 174, οι νησιωτικές περιοχές ορίζονται ως περιοχές που έχουν ανάγκη ιδιαίτερης προσοχής από την Ένωση, η οποία οφείλει να μεριμνά για τη μείωση των διαφορών μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης των διαφόρων περιοχών εντός των κρατών μελών και μεταξύ αυτών.

Αυτό «νομιμοποιεί» την ΕΕ να προβεί σε ειδικές ρυθμίσεις» όπως π.χ. το άρθρο 121, σημείο 4, του Κανονισμού (ΕΕ) 1303/2013 για τα Διαρθρωτικά Ταμεία που επιτρέπει διαφοροποιημένα ποσοστά συγχρηματοδότησης, για την κάλυψη των περιοχών με σοβαρά και μόνιμα φυσικά ή δημογραφικά μειονεκτήματα όπως, μεταξύ άλλων, τα νησιωτικά κράτη μέλη επιλέξιμα για το Ταμείο Συνοχής και άλλα νησιά, με εξαίρεση τα νησιά στα οποία

βρίσκεται η πρωτεύουσα ενός κράτους μέλους ή τα οποία διαθέτουν σταθερή σύνδεση με την ηπειρωτική χώρα.

Σύμφωνα με το κείμενο εργασίας του Υπουργείου Νησιωτικής πολιτικής και Αιγαίου(2016)Νησιωτική Πολιτική: Στρατηγικός και Επιχειρησιακός Σχεδιασμός, η νομική βάση για την άσκηση νησιωτικής πολιτικής προσδιορίζεται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τη συνθήκη της Λισσαβόνας, όπου στο άρθρο 174 παρ. 3 υπάρχει αναφορά για την άσκηση πολιτικών στις ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες περιοχές και στις νησιωτικές, διασυνοριακές και ορεινές περιοχές, στο πλαίσιο της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής.

Σε εθνικό επίπεδο στη τελευταία τροποποίηση του Συντάγματος οι δύο ρητές αναφορές για τα νησιά αναφέρουν ότι: «... ο κοινός νομοθέτης και η Διοίκηση, όταν δρουν κανονιστικά, υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες των νησιωτικών και ορεινών περιοχών, μεριμνώντας για την ανάπτυξη τους...» καθώς και ότι - «...λαμβάνει τα επιβαλλόμενα μέτρα για την αξιοποίηση των πηγών του εθνικού πλούτου, από την ατμόσφαιρα και τα υπόγεια ή υποθαλάσσια κοιτάσματα, για την προώθηση της περιφερειακής ανάπτυξης και την προαγωγή ιδίως της οικονομίας, των ορεινών, νησιωτικών και παραμεθόριων περιοχών» (άρθρο 106, παρ 1).

Το 2016 το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης συνέταξε την πρώτη μελέτη για τους νησιωτικούς δήμους της χώρας μετά από την εφαρμογή του νόμου για την αυτοδιοίκηση 3852/2010. Στόχος της μελέτης με βάση τα περιεχόμενά της ήταν «να διατυπωθεί η αναπτυξιακή φυσιογνωμία του ελληνικού νησιωτικού χώρου, να διερευνηθεί ο ρόλος της Νησιωτικότητας στην αναπτυξιακή πορεία των νησιών, να διατυπωθούν τα βασικά συμπεράσματα για την οικονομία και την κλαδική δυναμική του ελληνικού νησιωτικού χώρου και να αποτυπωθεί η νησιωτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως πλαίσιο πολιτικής για τη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής νησιωτικής ανάπτυξης της χώρας. Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου διενεργήθηκε δειγματοληπτική έρευνα στους νησιωτικούς δήμους, η οποία αποτύπωσε τα βασικά θεσμικά και οικονομικά ζητήματα που τους αφορούν.

Τα ελληνικά νησιά ανήκουν σε μία κατηγορία του ελληνικού χώρου με μεγάλες ιδιαιτερότητες και σε σχέση με την ηπειρωτική χώρα διαφοροποιούνται κυρίως λόγω της χαμηλής προσβασιμότητας και της απομόνωσης που τα χαρακτηρίζει και συμβάλλει ως εκ

τούτου σε αμφιλεγόμενη ελκυστικότητα τόσο για χώρο μόνιμης διαμονής όσο και για την ανάπτυξη οποιαδήποτε οικονομικής ή άλλης δραστηριότητας.

Η απουσία μιας διακριτής αναπτυξιακής στρατηγικής για το νησιωτικό χώρο συντέλεσε, σε κατακερματισμό έργων και παρεμβάσεων, σε άστοχες ενέργειες που δεν είχαν αναπτυξιακή προοπτική, βασίστηκαν σε "εποχικούς πολίτες", σε διαστρεβλωμένη αντίληψη της έννοιας «Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής», στην κακώς εννοούμενη τοπική ανάπτυξη, και δεν ήταν προσαρμοσμένες στις πραγματικές ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, και στην ιστορία της παραγωγής του τόπου με αποτέλεσμα να υπάρχει σήμερα αλλοίωση της νησιωτικής φυσιογνωμίας, εγκατάλειψη των μικρών νησιωτικών περιοχών και περιορισμό των μελλοντικών προοπτικών τους.

Η αναπτυξιακή πολιτική για τον νησιωτικό χώρο, πρέπει να λειτουργεί σαν ομάδα ενεργειών που θα λαμβάνει υπόψη τον ντόπιο πληθυσμό, θα σέβεται τον χώρο μέσα στον οποίο αναπτύχτηκαν, θα αναδεικνύει το συγκριτικό πλεονέκτημα των νησιών, θα βάζει κανόνες για προστασία του περιβάλλοντος, ώστε κάθε ενέργεια να προσαρμόζεται στην φέρουσα ικανότητα των νησιών και εν τέλει θα φροντίζει να αμβλύνει με μακροπρόθεσμες συνέπειες και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ακόμη τα νησιά όπως: προσπελασιμότητα, ενεργειακή επάρκεια, επιπτώσεις από τους εξαντλούμενους περιορισμένους φυσικούς πόρους, πιέσεις στις χρήσεις γης, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, μικρό μέγεθος αγορών, κ.λπ.

Προς αυτή την κατεύθυνση οι θέσεις και απόψεις όπως εκφράζονται από τα όργανα της ΕΕ, συμβάλλουν στην διαμόρφωση εξειδικευμένων πολιτικών. Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να συμπεριληφθεί και η περίπτωση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης, τα οποία αφορούν πολιτικές που απορρέουν κύρια από την ανάγκη υποστήριξης των οικονομικών δραστηριοτήτων στις νησιωτικές περιοχές που εμφανίζουν τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά. Επομένως, δικαίως εισάγεται και η έννοια της νησιωτικότητας, όπου μετά την έννοια του ορεινής και μειονεκτικές περιοχές, εντάσσει την χωρική αυτή ενότητα, στην κατηγορία των περιοχών που χρήζουν εφαρμογής ιδιαίτερων πολιτικών και μέτρων.

1.3. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ LEADER

Κατά το έτος 1991 ξεκίνησε τόσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο όσο και στη χώρα μας η εφαρμογή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER, η οποία αποτέλεσε την αρχή μίας νέας προσέγγισης σε ότι αφορά τη πολιτική αγροτικής ανάπτυξης. Μέσω της πρωτοβουλίας LEADER στηρίχθηκε (τότε) η ολοκληρωμένη και πολυτομεακή ανάπτυξη, ενώ παράλληλα δόθηκε η ευκαιρία στις τοπικές κοινωνίες να σχεδιάσουν και να επιλέξουν οι ίδιες τον τρόπο και τη αναπτυξιακή "διαδρομή" τους.

Τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα της πρώτης αυτής πειραματικής εφαρμογής και η διαπίστωση ότι η Πρωτοβουλία συνέβαλε, αντιστρόφως ανάλογα με τον προϋπολογισμό της στην παραγωγική ενεργοποίηση και την συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, οδήγησαν στην απόφαση την Ε.Ε. για την συνέχιση της σε ένα όμως πιο συστηματικό και ολοκληρωμένο σχεδιασμό ήτοι, το LEADER II.

Κατά την περίοδο εφαρμογής του LEADER II (1994-1999) η Ευρωπαϊκή επιτροπή (ΕΚ 94/C 180/12) σχετικά με τον καθορισμό κατευθύνσεων θέτει την έννοια της Ποιότητας Ζωής, με κύριο στόχο «να ενθαρρύνει την ανάληψη καινοτόμων ενεργειών από τους τοπικούς φορείς, δημόσιους και ιδιωτικούς, σε όλους τους τομείς δραστηριοτήτων του αγροτικού χώρου...», λαμβάνοντας υπόψη ότι «Ανεξάρτητα από τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των αγροτικών περιοχών της Κοινότητας, οι περισσότερες από αυτές έχουν επηρεαστεί σε διαφορετικό βαθμό από σημαντικές εξελίξεις (μείωση της απασχόλησης και των γεωργικών δραστηριοτήτων, εγκατάλειψη της υπαίθρου από τους νέους με σχετικά ικανοποιητικό επίπεδο κατάρτισης, αύξηση της ανεργίας που πλήττει τον αγροτικό πληθυσμό και του αριθμού των ατόμων που βρίσκονται σε αβέβαιη κατάσταση, αυξανόμενη απομόνωση λόγω διακοπής της παροχής ορισμένων υπηρεσιών στις επιχειρήσεις και στα φυσικά πρόσωπα, ζημιές στο περιβάλλον), οι οποίες επιδρούν αρνητικά στην εικόνα του αγροτικού κόσμου». Επιπλέον, και δεδομένου ότι κυρίαρχο στοιχείο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER II υπήρξε η καινοτομία αναφέρεται ότι «οι καινοτομίες αυτές μπορούν να αφορούν αποκλειστικά τον οικονομικό τομέα, καθώς και πολιτιστικά και περιβαλλοντικά θέματα, θέματα που αφορούν την κοινωνική ένταξη, κλπ., εφόσον συνδέονται άμεσα με την αγροτική ανάπτυξη».

Η στόχευση σε αυτή την περίοδο εφαρμογής επέφερε ακόμη μεγαλύτερη ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού και οδήγησε στην πράξη στην ενίσχυση τομέων δραστηριότητας και σε

κατηγορίες δικαιούχων που μέχρι τότε δεν είχαν τύχει κανενός είδους στήριξης ή ήταν άκρως περιορισμένη, π.χ. πολιτιστικές δραστηριότητες, φυσικό περιβάλλον αγροτουρισμός, γυναικείοι συνεταιρισμοί, κοινωνία των πολιτών και εστίασε πιο συστηματικά στον σχεδιασμό εκ των κάτω προς τα επάνω σε ότι αφορά τη στρατηγική της τοπικής ανάπτυξης.

Κατά την 3η Προγραμματική Περίοδο (2000-2006) στο πλαίσιο των ολοκληρωμένων και πιλοτικού χαρακτήρα στρατηγικών αγροτικής ανάπτυξης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΕΚ (2000/С 139/05) συστήνει στα Κράτη Μέλη, οι Ομάδες Τοπικής Δράσης να καταρτίσουν τα τοπικά προγράμματα LEADER+ σύμφωνα με τα λεγόμενα θέματα συσπείρωσης, με βάση τα οποία θα μπορούσαν να καθορισθούν οι προτεινόμενες παρεμβάσεις. Τα θέματα συσπείρωσης τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον σε κοινοτικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές ήταν:

- ✓ η χρησιμοποίηση νέας τεχνογνωσίας και τεχνολογίας προκειμένου να καταστούν ανταγωνιστικότερα τα προϊόντα και οι υπηρεσίες των αγροτικών περιοχών.
- ✓ η βελτίωση της Ποιότητας Ζωής στις αγροτικές και νησιωτικές περιοχές.
- ✓ η αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων, ιδίως μέσω της διευκόλυνσης, με συλλογικές ενέργειες, της πρόσβασης στις αγορές για τις μικρές διαρθρώσεις παραγωγής.
- ✓ η αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, συμπεριλαμβανομένης της αξιοποίησης των τοποθεσιών κοινοτικού ενδιαφέροντος του προγράμματος NATURA 2000.

Η ΚΠ LEADER+ σύμφωνα με τις οδηγίες και κεφαλαιοποιώντας τα αποτελέσματα των δύο προηγούμενων κύκλων υλοποίησης και έδωσε έμφαση στην καλλιέργεια και ενδυνάμωση των δεσμών συνεργασίας μεταξύ τοπικών φορέων και κοινωνικών ομάδων με στόχο την εφαρμογή μιας πιο Ολοκληρωμένης (συνολικής) Τοπικής Στρατηγικής.

Με σύμμαχο-οδηγό την εμπειρία τριών περιόδων, η επόμενη Προγραμματική Περίοδος 2007-2013 σηματοδοτεί την ενσωμάτωση σε όλα τα Εθνικά και Περιφερειακά Προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης της Πρωτοβουλίας LEADER με την μορφή ‘‘δράσεων τύπου Leader ‘‘και με χρηματοδότηση του Ε.Γ.Τ.Α.Α υιοθετώντας παράλληλα και την υλοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης των αλιευτικών κοινοτήτων μέσα από την στήριξη του Ευρωπαϊκού Ταμείου Αλιείας (Ε.Τ.ΑΛ.)

Στο σύνολο της εφαρμογής της από το 1991 έως και σήμερα (σε οριζόντιο και κάθετο επίπεδο) η πρωτοβουλία LEADER έθεσε ως προτεραιότητα, να αναδείξει τα χαρακτηριστικά του αγροτικού και του νησιωτικού χώρου που εμφανίζονται ως μειονεκτήματα και που συγχρόνως αποτελούν την (λανθάνουσα) δυναμική του και ταυτόχρονα να τα αξιοποιήσει στο μέγιστο δυνατό βαθμό ώστε να λειτουργήσουν ως αναπτυξιακοί πολλαπλασιαστές κάτω από κατάλληλες συνθήκες και προϋποθέσεις.

Παράλληλα η Πρωτοβουλία LEADER έδωσε ακόμη μεγαλύτερη έμφαση και ώθηση στην συνεργασία μεταξύ των τοπικών (δημοσίων και ιδιωτικών) φορέων και των φορέων που είχαν την ευθύνη υλοποίησης των Τοπικών Σχεδίων Δράσης κάθε περιοχής (ΟΤΔ) σε μια ‘‘από τα κάτω προς τα πάνω’’ διαδικασία διαβούλευσης και σχεδιασμού, γεγονός που στην πράξη καθόρισε και υπέδειξε κάθε φορά ένα περιορισμένο αλλά στοχευμένο αριθμό στρατηγικών επιλογών, αναπτυξιακών αξόνων και μέτρων, που τελικά στάθηκαν ικανοί και έδωσαν αναπτυξιακή στήριξη και προοπτική στη τοπική κοινωνία και οικονομία.

Εν κατακλείδι, η Προσέγγιση Leader, 27 και πλέον έτη, από την έναρξη της υλοποίησης της, επεδίωξε και πέτυχε σε πολύ μεγάλο (πρωτόγνωρο ίσως) βαθμό την ενεργοποίηση του τοπικού κεφαλαίου, την αναδιάταξη των τοπικών δυνάμεων και εν τέλει τη βελτίωση οικονομικών και κοινωνικών δεικτών, συνολικά αλλά και μεμονωμένα, στις περιοχές όπου εφαρμόστηκε και που συνεχίζει να εφαρμόζεται.

Το κυριότερο όμως επίτευγμα της προσέγγισης Leader, αφορά στο «αναπτυξιακό κλίμα» το οποίο καλλιεργήθηκε και συντηρήθηκε μέχρι τις ημέρες μας εξαιτίας κυρίως των Ομάδων Τοπικής Δράσης (Ο.Τ.Δ) οι οποίες σήκωσαν το κύριο βάρος του σχεδιασμού και της υλοποίησης του διαχρονικά. Το αναπτυξιακό αυτό κλίμα στην πράξη είχε μία τεράστια απήχηση, τόσο στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και τους λοιπούς τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς, όσο και στους δικαιούχους, σε κάθε είδους ωφελούμενους αλλά και στη τοπική κοινωνία, με σαφή-μετρήσιμη επίδραση και καθοριστική συμβολή στην βιώσιμη κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της Ευρώπης, μέσω της εφαρμογής μιας ενιαίας στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης, με την βοήθεια και την καθοριστική συμβολή της πολλαπλής χρηματοδότησης και βέβαια με τη υιοθέτηση και χρήση κατάλληλης κλίμακας κανόνων και αποτελεσματικών μηχανισμών υλοποίησης.

1.4. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ CLLD/ LEADER

Η Ολοκληρωμένη Χωρική Ανάπτυξη στο πλαίσιο του Ε.Σ.Π.Α. 2014-2020, ορίζει ως στρατηγικούς στόχους την επίτευξη της απασχόλησης, της κοινωνικής συνοχής και της διατήρησης των πόρων, εστιάζοντας στη φέρουσα δυνατότητα και τις ιδιαίτερες ανάγκες των επιμέρους χωρικών ενότητων χρησιμοποιώντας ως κινητήρια δύναμη της, την ανταγωνιστικότητα και την τοπική επιχειρηματικότητα.

Στη παρούσα προγραμματική περίοδο η τοπική ανάπτυξη με πρωτοβουλία τοπικών κοινοτήτων θεσπίστηκε στο πλαίσιο των κανονισμών 1303/2013 και 1305/2013 ως ένα νέο μέσο/εργαλείο πολιτικής για τη εφαρμογή της Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης.

Η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (CLLD) βασιζόμενη στη μεγάλη και αποτελεσματική εμπειρία της προσέγγισης LEADER αποτελεί πλέον, ένα ισχυρό αναπτυξιακό/επενδυτικό εργαλείο ειδικά σε μια περίοδο βαθιάς οικονομικής ύφεσης δεδομένου ότι υποδεικνύει έμπρακτα στις Τοπικές κοινότητες α) να κάνουν σταθερά βήματα προς πιο αποτελεσματικές μορφές οικονομικής, βιώσιμης και “χωρίς αποκλεισμούς” ανάπτυξη β) να καινοτομήσουν σε όρους τεχνολογικούς όσο και σε όρους αντιμετώπισης βασικών και κρίσιμων τοπικών προβλημάτων και γ) και να συνεχίσουν τη προσπάθεια ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής ειδικά στις αγροτικές και νησιωτικές περιοχές.

Όπως είναι σήμερα η δομή της CLLD παρέχει ευελιξία στην αντιμετώπιση πολλών και διαφορετικών αναγκών σε τοπικό επίπεδο μέσω της δυνατότητας χρηματοδότησης από τα διαρθρωτικά ταμεία (ΕΓΤΑΑ, ΕΤΘΑ, ΕΚΤ και ΕΤΠΑ) ενώ στηρίζει τη σταδιακή εφαρμογή των εργαλείων της Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης σε κάθε χωρική ενότητα, ξεκινώντας από πιλοτικά σχέδια και προχωρώντας σε μεγαλύτερες και πιο ουσιαστικές παρεμβάσεις σύμφωνα και με τις προβλέψεις / πρόνοιες των επιμέρους χωρικών στρατηγικών ανά Ο.Τ.Δ.

Η πρωτοβουλία CLLD-LEADER εν κατακλείδι περιλαμβάνει:

- Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης σε τοπική βάση, που προορίζονται για σαφώς χωρικά προσδιορισμένες περιοχές ο πληθυσμός.
- Τοπικές εταιρικές σχέσεις δημόσιου – ιδιωτικού τομέα, καλούμενες «Ομάδες Τοπικής Δράσης» (ΟΤΔ).

- Προσέγγιση εκ των κάτω προς τα άνω με εξουσία λήψης αποφάσεων για τις Ομάδες Τοπικής Δράσης όσον αφορά την εκπόνηση και την εφαρμογή μιας στρατηγικής τοπικής ανάπτυξης.
- Πολυτομεακό σχεδιασμό και υλοποίηση της στρατηγικής με βάση την αλληλεπίδραση μεταξύ φορέων και έργων διαφόρων τομέων της τοπικής οικονομίας.
- Δυνατότητα εφαρμογής μιας πολυταμειακής προσέγγισης. προσέγγισης με τη συμμετοχή των ΕΓΤΑΑ, ΕΤΘΑ, ΕΤΠΑ και ΕΚΤ με σκοπό την ενίσχυση μίας ολοκληρωμένης προσέγγισης των τοπικών προγραμμάτων μέσω της στενής συνέργειας των ταμείων.

1.5. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΑΠΤΟΚ/CLLD

Η Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων (ΤΑΠΤοΚ) εφαρμόζεται σε αγροτικές και νησιωτικές περιοχές και περιοχές αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, οι οποίες πρέπει να είναι συνεκτικές από γεωγραφική, οικονομική και κοινωνική άποψη. Ο μόνιμος πληθυσμός των περιοχών-στόχων δεν πρέπει να είναι μικρότερος από 10.000 κατοίκους, προκειμένου να υπάρχει η απαιτούμενη κρίσιμη μάζα για την υλοποίηση της τοπικής στρατηγικής ενώ δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τους 150.000 κατοίκους, ώστε να υπάρχει η αίσθηση και η βεβαιότητα της συνοχής και της ομοιογένειας και κυρίως να μπορεί ο τοπικός πληθυσμός να συμμετέχει εύκολα και άμεσα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ο πληθυσμιακός περιορισμός δεν ισχύει για τα μικρά νησιά (αφορά το σύνολο των νησιών της χώρας με εξαίρεση την Κρήτη και την Εύβοια).

1.6. ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ Τ.Π. CLLD-LEADER ΤΟΥ ΕΠΑΛΘ

Ειδικότερα, για τις περιοχές εφαρμογής των τοπικών προγραμμάτων CLLD/LEADER του ΕΠΑΛΘ σύμφωνα με το αρ. 3 του Καν. (ΕΕ) 508/2014, ως «περιοχή αλιείας και υδατοκαλλιέργειας» νοείται μια περιοχή η οποία βρέχεται από θάλασσα, ποταμό ή λίμνη ή περιλαμβάνει τεχνητές λίμνες ή λεκάνη ποταμού και στην οποία ουσιαστικό ποσοστό του πληθυσμού απασχολείται στον τομέα της αλιείας ή της υδατοκαλλιέργειας, είναι δηλαδή λειτουργικά συνεκτική από γεωγραφική, οικονομική και κοινωνική άποψη.

Οι περιοχές αυτές πρέπει να έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Έκταση: Μία περιοχή αλιείας και υδατοκαλλιέργειας η οποία επιλέγεται για την παροχή ενίσχυσης πρέπει να είναι περιορισμένης έκτασης και κατά κανόνα μικρότερη από μία περιοχή του επιπέδου NUTS III (Νομός) δηλαδή, η γεωγραφική έκταση της (αθροιστικά) να μη ξεπερνάει τα 6.000 τετρ. χιλ.
- Εύρος παράκτιας ζώνης: Οι παράκτιες ζώνες των ηπειρωτικών περιοχών και των μεγάλων νησιών, κατά κανόνα δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα 10 χιλιόμετρα από την ακτή ή τα 5 χιλιόμετρα από το όριο ποταμού, λίμνης ή λιμνοθάλασσας.
- Εξάρτηση από την αλιεία: Η απασχόληση στον κλάδο ‘αλιεία και υδατοκαλλιέργεια’ (απογραφή 2011) προς τη συνολική απασχόληση των περιοχών ‘αλιείας και υδατοκαλλιέργειας’ πρέπει να ανέρχεται τουλάχιστον στο 0,36%.

Οι περιοχές αυτές μπορούν να εντοπίζονται: i) Στα νησιά της χώρας, ιδιαίτερα τα μικρά, όπου η αλιευτική περιοχή μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα του ενός μικρών νησιών (ή τμήματα ενός ή περισσότερων νησιών) ii) Στις παράκτιες ζώνες των μεγάλων νησιών (ή τμήματα ενός ή περισσότερων νησιών) και των ηπειρωτικών περιοχών, iii) Στις παραλίμνιες και παραποτάμιες περιοχές.

1.7. ΦΟΡΕΙΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΑΠΤΟΚ/CLLD.

Η εφαρμογή της ΤΑΠΤΟΚ/CLLD υλοποιείται από Τοπικές εταιρικές σχέσεις δημόσιου – ιδιωτικού τομέα, με την μορφή των Ομάδων Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) οι οποίες αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν την απόλυτη πρωτοτυπία και καινοτομία σε ότι αφορά τη προσέγγιση LEADER.

Εν δυνάμει εταίροι - μέτοχοι μπορούν είναι: ΟΤΑ Α΄ βαθμού, Περιφερειακές Αυτοδιοικήσεις ή και άλλοι φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, φορείς του ευρύτερου Δημοσίου τομέα, συνεταιρισμοί και ενώσεις αυτών, Επιστημονικοί Φορείς, Επιμελητήρια, καθώς και φορείς συλλογικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών συμφερόντων. Παράλληλα η Επιτροπή Διαχείρισης Προγράμματος (ΕΔΠ) ως επίπεδο λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση και εφαρμογή των τοπικών προγραμμάτων, αποτελείται από εκπροσώπους δημόσιων και ιδιωτικών τοπικών κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων, στην οποία ούτε ο δημόσιος τομέας ούτε καμία ενιαία ομάδα συμφερόντων δεν αντιπροσωπεύει ποσοστό άνω του 49% των δικαιωμάτων ψήφου.

Συμπερασματικά η πραγματική αξία της εταιρικής σχέσης απορρέει από τη δυνατότητά της να φέρνει σε επαφή τον τοπικό πληθυσμό την επιχειρηματική κοινότητα και την κοινωνία των πολιτών με στόχο την ανάπτυξη ιδεών και τον από κοινού σχεδιασμό έργων τα οποία σε διαφορετική περίπτωση δεν θα υλοποιούνταν ή θα ήταν πολύ πιο δύσκολο χωρίς την παρουσία τόσο της ΤΑΠΤΟΚ/ CLLD όσο και των ΟΤΔ αλλά και της προσέγγισης LEADER γενικότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2007-2013

Οι προτεραιότητες για την Ελλάδα στον τομέα της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης για την περίοδο 2007-2013 καθορίζονται από το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΣΣΑΑ) 2007-2013 μέσω της στήριξης που παρέχεται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ) και συμπληρώνεται από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ).

Η εθνική στρατηγική αγροτικής ανάπτυξης, η οποία εφαρμόζεται μέσω του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ), έχει ως βασικούς στόχους:

- Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας και της δασοκομίας, μέσω της αναδιάρθρωσής τους, της ανάπτυξης και της καινοτομίας,
- Τη βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου, μέσω παροχής στήριξης για τη διαχείριση της γης,
- Τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της οικονομικής δραστηριότητας, και
- Τη δημιουργία τοπικών δυνατοτήτων για την απασχόληση και τη διαφοροποίηση στις αγροτικές περιοχές μέσω της προσέγγισης Leader.

Η εφαρμογή του 4ου στόχου του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Αγροτικής Ανάπτυξης υλοποιήθηκε μέσα από Μέτρα –Υπομέτρα και Δράσεις του Τοπικού Προγράμματος LEADER.

2.1 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Στρατηγικός στόχος της προγραμματικής περιόδου 2007-2013 ήταν να καταστεί η περιοχή παρέμβασης ένας ελκυστικός τόπος διαβίωσης, με αναπτυξιακές στρατηγικές που κρίνονται αποδοτικότερες και αποτελεσματικότερες όταν αποφασίζονται σε τοπικό επίπεδο και υλοποιούνται μέσα από συνέργεια και συνεργασία καθώς και από την αναγκαία κατά περίπτωση υποστήριξη και τεχνική βοήθεια των αρμόδιων φορέων και των δημοσίων αρχών, προς όφελος της απρόσκοπτης υλοποίησής τους.

Η εφαρμογή των στρατηγικών της τοπικής ανάπτυξης υλοποιήθηκε μέσω των Μέτρων:

- Μέτρο 41: «Στρατηγικές τοπικής ανάπτυξης» στις οποίες εντάχθηκαν παρεμβάσεις που είχαν ως στόχο την διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας, την βελτίωση της ποιότητας ζωής στην ύπαιθρο, την μείωση των διαφορών και ανισοτήτων μεταξύ των κατοίκων

των αγροτικών και αστικών περιοχών, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, την αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων και η διευκόλυνση της πρόσβασης σε αγορές, τη χρήση σύγχρονης τεχνολογίας και νέας τεχνογνωσίας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας προϊόντων και υπηρεσιών, την δημιουργία θέσεων απασχόλησης (στρατηγική Λισσαβόνας) την προώθηση ίσων ευκαιριών σε νέους, γυναίκες και ειδικές ομάδες πληθυσμού την, προστασία και ανάδειξη φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Μέσω του Μέτρου μπορούσαν να ενταχθούν και υλοποιηθούν παρεμβάσεις επιχειρηματικής δραστηριότητας, Δημοσίου χαρακτήρα και δράσεις Συλλογικών φορέων,

- Μέτρο 421: «Διατοπική και διεθνική συνεργασία» αφορούσε στην ανάπτυξη σχεδίων συνεργασίας για την εφαρμογή κοινής δράσης είτε στο εσωτερικό της Χώρας, είτε μεταξύ περιοχών της Χώρας με περιοχές άλλων κρατών μελών ή τρίτων χωρών.
- Μέτρο 431: «Λειτουργία της Ομάδας Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ), απόκτηση δεξιοτήτων και εμπύχωση στην περιοχή» αφορούσε δαπάνες λειτουργίας των ΟΤΔ, εκπόνηση μελετών, πληροφόρηση για την περιοχή και την τοπική στρατηγική και διοργάνωση εκδηλώσεων προβολής.

2.2 ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ LEADER

Οι τρεις εφαρμογές της πρωτοβουλίας LEADER κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013 περιορίστηκαν σε περιοχές που παρουσίαζαν τα μεγαλύτερα διαρθρωτικά προβλήματα και ειδικότερα κυρίως σε ορεινές και μειονεκτικές.

Ωστόσο, μετά την εμπειρία των εφαρμογών αυτών, στο πλαίσιο του ΠΑΑ 2007-2013 και λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη ισόρροπης ανάπτυξης του αγροτικού χώρου αλλά κυρίως την ανάγκη αντιμετώπισης των προβλημάτων των περιοχών που πλήττονται άμεσα από την εφαρμογή της ΚΑΠ, η προσέγγιση LEADER αφορά ορεινές, μειονεκτικές, αλλά και πεδινές, συμπεριλαμβανομένων των νησιωτικών περιοχών της Χώρας, με ιδιαίτερη μέριμνα για τις περιπτώσεις πυρόπληκτων περιοχών από τις πρόσφατες πυρκαγιές (Ιούλιος Αύγουστος 2007)

Η περιοχή παρέμβασης σύμφωνα με τον Καν. 1698/2005 Καν. 1974/2006 είχε εφαρμογή με μόνιμο πληθυσμό από 5.000εως 150.000 κατοίκους, και σε Τοπικά Διαμερίσματα με μόνιμο

πληθυσμό μέχρι 5.000 κατοίκους ή /και μικρά νησιά του Αιγαίου Πελάγους που αποτελούν Δήμους, οι οποίοι δε διαιρούνται σε Τοπικά Διαμερίσματα. Επίσης, μπορούσε να έχει εφαρμογή και σε εκτός σχεδίου περιοχές Τοπικών Διαμερισμάτων με πληθυσμό από 5.000 έως 10.000 κατοίκους. Η πληθυσμιακή πυκνότητα των περιοχών παρέμβασης θα έπρεπε να είναι λιγότερο των 150/ km²

Οι περιοχές παρέμβασης στις οποίες είχαν εφαρμογή τα τοπικά προγράμματα του Άξονα 4 του ΠΑΑ (LEADER) θα έπρεπε κατά κανόνα, να διαφοροποιούνται γεωγραφικά από τις περιοχές εφαρμογής του Άξονα 3 του ΠΑΑ (Ο.Π.Α.Α.Χ) των οποίων οι παρεμβάσεις εφαρμόστηκαν σε Δημοτικά Διαμερίσματα έως 3.000 κατοίκων.

Σ' αυτές τις περιπτώσεις, η εφαρμογή του Ε.Π. Κ.Π. LEADER ήταν δυνατή μόνο για δράσεις που δεν καλυπτόταν από τα Ο.Π.Α.Α.Χ., λειτουργούσαν συμπληρωματικά, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα των δράσεων του ολοκληρωμένου προγράμματος (π.χ. συνεργασίες, δικτυώσεις κλπ.) και εξασφαλίζοντας την πιλοτική διάσταση του τοπικού προγράμματος και αναδεικνύοντας την προστιθέμενη αξία της πρωτοβουλίας.

Οι περιοχές εφαρμογής του LEADER+ κάλυψαν για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 συνολική έκταση 8.266.800 Ha (63% της χώρας) και πληθυσμό περίπου 2.320.000 (20% του συνολικού πληθυσμού της χώρας) κατοίκων.

Τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου – Ο.Π.Α.Α.Χ. εφαρμόστηκαν συνολικά σε 87 περιοχές της χώρας που καλύπτουν έκταση 6.570.600 Ha και πληθυσμό 1.496.627 κατοίκους. Τα ολοκληρωμένα προγράμματα υλοποιήθηκαν σε τοπικό επίπεδο, με τη στήριξη τοπικών φορέων (13 Δομές Στήριξης, μέσω του δικτύου των αντενών τους).

Κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013 λειτούργησαν συνολικά 43 Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ), στο μεγαλύτερο βαθμό πρόκειται για ΟΤΔ οι οποίες λειτούργησαν και σε προηγούμενες προγραμματικές περιόδους και αποτέλεσαν το κεντρικό στοιχείο της υλοποίησης της προσέγγισης Leader, δεδομένου ότι μέσω αυτών ουσιαστικά υλοποιείται το σύνολο των επτά αρχών της προσέγγισης.

2.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο προσανατολισμός της επιλογής όλων των ΟΤΔ της νησιωτικής Ελλάδας είναι να εξετάσει σε ένα ομοιόμορφο αλλά τόσο διαφορετικό περιβάλλον την τάση και την ανάγκη επενδυτικού ενδιαφέροντος, την ποιότητα των έργων τους παράγοντες που επηρέασαν την απορρόφηση. Βασική πηγή άντλησης στοιχείων και δεδομένων αποτελούν τα Τοπικά Προγράμματα των Αναπτυξιακών Εταιριών Λέσβου, Λήμνου, Κυκλάδων, Δωδεκανήσου, Ζακύνθου, Ηρακλείου, ΑΚΟΜΜ-Ψηλορείτη, Λασιθίου και του Οργανισμού Ανάπτυξης Κρήτης, η επεξεργασία των πληρωμών των έργων μέχρι και πρόσφατα, καθώς και των ανειλημμένων υποχρεώσεων που προέκυψαν από την προγραμματική περίοδο 2007-2013.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των Τοπικών προγραμμάτων, των διαφορετικών περιοχών παρέμβασης, καθώς και τις δυσκολίες της περιόδου υλοποίησης των, έγινε μια προσπάθεια προσέγγισης και σύγκρισης, μεταξύ του αρχικού σχεδιασμού της στρατηγικής των ΟΤΔ και την εξέλιξη τους. Η τελική εικόνα είναι και αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης όπου υπήρξε σημαντικός αριθμός εγκατάλειψης των επενδυτικών σχεδίων που υπονόμωσε την αποτελεσματικότητα των τοπικών προγραμμάτων σε σχέση με την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν από την αρχική στρατηγική τους.

Η Κ.Π. LEADER σχεδιάστηκε την περίοδο 2007-2008 και η υλοποίηση της ξεκίνησε το 2010 με την έναρξη των προσκλήσεων εκδήλωσης για τους δυνητικούς δικαιούχους από τις ΟΤΔ, ενώ οι πρώτες εντάξεις έργων ξεκίνησαν το 2012. Ταυτόχρονα την ίδια περίοδο για την χώρα ήταν το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης, δημιουργώντας ένα αρνητικό κλίμα το οποίο αποθάρρυνε τους επενδυτές να ξεκινήσουν αλλά και να ολοκληρώσουν τις επενδύσεις τους, για το ότι υπήρχε αδυναμία των επενδυτών να εξασφαλίσουν την ιδιωτική συμμετοχή λόγω μη δανειοδότησης των επενδυτών από τράπεζες. Λόγω των capital controls υπήρχε επιβολή πλαφόν στις αναλήψεις, αδυναμία εξαργύρωσης επιταγών και μεταφοράς κεφαλαίων από τράπεζα σε τράπεζα για πληρωμές, απαγόρευση εξαγωγής χρημάτων στο εξωτερικό κ.α.

Η ασφυκτική κατάσταση που δημιουργήθηκε έφερε δυσκολίες, ως προς την υλοποίηση των ιδιωτικών επενδύσεων και ιδιαίτερα αυτών που θα έπρεπε να γίνει αγορά εξοπλισμού από το εξωτερικό, αλλά και των δημοσίων έργων όπου οι Ανάδοχοι αντιμετώπισαν έντονα προβλήματα ρευστότητας και ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων λόγω αδυναμίας πληρωμών των εκτελεσθέντων εργασιών, κυρίως κατά την περίοδο που ήταν σε εξέλιξη η διαπραγμάτευση με τους δανειστές. Επιπρόσθετα, σοβαρό πρόβλημα αποτέλεσαν οι αλλαγές στην

περιβαλλοντική νομοθεσία και στη διαδικασία έκδοσης πολεοδομικών αδειών, οι οποίες δημιούργησαν σημαντικά βάρη στις αδειοδοτούσες αρχές, με σημαντικές καθυστερήσεις στην έκδοση των απαραίτητων αδειών και έγκρισης περιβαλλοντικών όρων (όπου απαιτήθηκε).

Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα, τον μεγάλο αριθμό εγκατάλειψης των επενδυτικών σχεδίων κατόπιν αιτημάτων των επενδυτών, (σε πολλές περιπτώσεις το ποσό σε όρους Δημόσιας Δαπάνης των απεντάξεων έφθανε το ποσό υλοποίησης ενός Τοπικού προγράμματος) τον επαναπροσδιορισμό και την προσαρμογή των Τοπικών Προγραμμάτων από πλευράς των ΟΤΔ στις νέες απαιτήσεις της οικονομικής κρίσης, στις επαναλαμβανόμενες προκηρύξεις από τις ΟΤΔ διότι δεν υπήρχε επενδυτικό ενδιαφέρον, καθώς επίσης και στην δημιουργία ανειλημμένων υποχρεώσεων.

2.4 ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Οι παρεμβάσεις της προσέγγισης Leader αποσκοπούσαν μέσω του Μέτρου 41 που περιλαμβάνει:

Το Υπομέτρο 411 στη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, στη διατήρηση της άσκησης της γεωργικής δραστηριότητας και την εισοδηματική ενίσχυση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα καθώς και για πολύ μικρές επιχειρήσεις. Η πλειοψηφία των έργων αυτών αφορούσε κατά κύριο λόγο στους κλάδους της ελαιουργίας, τυροκομίας και οινοποιίας. Μικρότερα ποσοστά εμφανίζονται σε άλλους κλάδους, όπως είναι οι μονάδες αποθήκευσης νωπών οπωροκηπευτικών, μονάδες επεξεργασίας βρώσιμης ελιάς κ.α.

Το Υπομέτρο 413 ήταν και το σημαντικότερο Μέτρο, τόσο σε όρους χρηματοδοτικής βαρύτητας, όσο και σε όρους εκροών. Οι παρεμβάσεις αποσκοπούσαν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και την ενθάρρυνση της διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας. Τα επενδυτικά έργα που χρηματοδοτήθηκαν στα πλαίσια του Μέτρου αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων και σε μεγάλο ποσοστό υποδομές διανυκτέρευσης και υποδομές χώρων εστίασης και αναψυχής .

Στο εν λόγω Υπομέτρο εκτός των επιχειρηματικών δράσεων εντάσσονται και δράσεις που αφορούσαν την βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές, οι οποίες υλοποιήθηκαν από συλλογικούς φορείς και ΟΤΑ, και είχαν ως στόχο :

- ✓ την υλοποίηση κυρίως έργων αναπλάσεων κοινόχρηστων χώρων και έργων μικρής κλίμακας εντός των οικισμών, την στήριξη ευπαθών ομάδων πληθυσμού, την αποκατάσταση κτηρίων για κοινωφελή χρήση, την βελτίωση της αγροτικής οδοποιίας, την δημιουργία ποδηλατικών διαδρομών και μονοπατιών, τη δημιουργία ή αναβάθμιση τουριστικών υποδομών μικρής κλίμακας κ.λπ.
- ✓ Την διατήρηση και ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς, με την υλοποίηση κυρίως έργων που αφορούν στη δημιουργία χώρων άσκησης πολιτιστικών δραστηριοτήτων και χώρων επιμόρφωσης νέων, στη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, στη διατήρηση και αποκατάσταση φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και στην ενίσχυση πολιτιστικών, αθλητικών συλλόγων, και σωματείων.

Η ΚΠ LEADER μέσω αυτών των παρεμβάσεων παρακίνησε και υπέδειξε στους Δήμους τη δυνατότητα κινητοποίησης, εμπλοκής και συνεργασίας νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου καθώς και νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου τοπικής εμβέλειας και δραστηριότητας τα οποία είχαν παρεμφερείς σκοπούς και δραστηριότητες, να κινητοποιηθούν και μεμονωμένα ή από κοινού να είναι (εν δυνάμει) δικαιούχοι χρηματοδοτικών σχεδίων/προτάσεων, υλοποιώντας έτσι την (τοπική) στρατηγική τους.

Το Μέτρο 421: Που απευθύνεται στις ΟΤΔ και αφορά στην ανάπτυξη σχεδίων συνεργασίας και την υλοποίηση κοινών δράσεων είτε μεταξύ περιοχών της Χώρας, είτε μεταξύ περιοχών της Χώρας και αντίστοιχων περιοχών άλλων κρατών μελών ή τρίτων χωρών.

Το Μέτρο 431: «Λειτουργία της Ομάδας Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ), απόκτηση δεξιοτήτων και εμπύχωση στην περιοχή» αφορά τις δαπάνες λειτουργίας των ΟΤΔ, την εκπόνηση μελετών, την διοργάνωση εκδηλώσεων προβολής και την πληροφόρηση κατοίκων και δικαιούχων κάθε περιοχής σε θέματα που αφορούν την τοπική στρατηγική τους στόχους και τα αναμενόμενα αποτελέσματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟΠΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

3.1 ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

3.1.1 Αναπτυξιακή Δήμου

Η περιοχή παρέμβασης της Κ.Π. LEADER καταλαμβάνει 187,1km², έκταση η οποία αντιστοιχεί στο 39,18% περίπου της συνολικής έκτασης της Δήμου το 9,50% της έκτασης της Π.Ε. και το 5,12 % της έκτασης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου

Η πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής είναι: 68,29 κάτοικοι/km².

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Β,ΑΙΓΑΙΟΥ	3.650,77	201.279	55,13
ΣΥΝΟΛΟ Ν.ΛΗΜΝΟΥ	477,5	18.475	38,69
ΣΥΝΟΛΟ Π.Ε. ΛΕΣΒΟΥ	1.968,60	104.276	52,97
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	187,1	12.778	68,29

Στρατηγική Τοπικού Προγράμματος

Οι ειδικοί Στόχοι που επιλέχθηκαν από την Ομάδα Τοπικής Δράσης Δήμου για την στήριξη της στρατηγικής είναι οι εξής :

- ✓ Βελτίωση διασύνδεσης παραγωγικών τομέων και ενίσχυση πολυαπασχόλησης.
- ✓ Ενίσχυση ποιότητας προϊόντων και υπηρεσιών για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
- ✓ Ενίσχυση επιχειρηματικότητας με έμφαση στην αξιοποίηση τοπικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος.
- ✓ Ενίσχυση κοινωνικών και πολιτιστικών υποδομών και υπηρεσιών.
- ✓ Προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος και αειφορική διαχείριση φυσικών πόρων.

- ✓ Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του αγροτικού τοπίου.
- ✓ Αναβάθμιση και βελτίωση υποδομών τουρισμού με έμφαση στις εναλλακτικές μορφές.
- ✓ Ενδυνάμωση υπηρεσιών και μέσων τεχνικής υποστήριξης της αναπτυξιακής διαδικασίας.
- ✓ Προώθηση της δικτύωσης και των συνεργασιών.
- ✓ Ενίσχυση κοινών δράσεων στους τομείς του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και της τουριστικής προβολής.

Στο πλαίσιο του προγράμματος, η ΟΤΔ προέβη σε τέσσερις προσκλήσεις και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 41 έργα (21 ιδιωτικές επενδύσεις, 11 έργα δημοσίων υποδομών, 3 έργα υποδομών από πολιτιστικούς συλλόγους, 4 πολιτιστικές εκδηλώσεις και 2 διατοπικά σχέδια συνεργασίας). Πέρα των υλοποιημένων έργων δεν πρέπει να αγνοηθεί ο αριθμός των απεντάξεων κατόπιν εθελούσιας αποχώρησης των επενδυτών της τάξεως των **1.288.958,95 €**.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 1 του παραρτήματος Α ισχύουν τα παρακάτω:

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων (L 41-L43 και L421) του Τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Λήμνου σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται στο **81,15%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε 0,11%.

Όσον αφορά το **Μέτρο 41**, που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413, οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα εξυπηρετήθηκαν μέσω του Υπο-Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα». Τα επενδυτικά σχέδια αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων, καθώς και εκσυγχρονισμό οινοποιείων. Το ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο-Μέτρου είναι 1%, και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **9,79%**.

Το Υπο-Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας 81,50% αλλά και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης, μεταποίησης, και παροχή υπηρεσιών. Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε

σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **52,55%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **0,7%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των **ιδιωτικών επενδύσεων** των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε 40,30% και το ποσοστό εκροών **0,5%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας Δημοσίων έργων που σχετίζονται με την ανάπλαση και βελτίωση κοινόχρηστων χώρων και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **13,06%** % και το ποσοστό εκροών **0,2%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας στη συμμετοχή των συλλογικών φορέων κυρίως για έργα υποδομών ανέρχεται σε ποσοστό 8.97 % και το ποσοστό εκροών **0,1%**.

Το **Μέτρο 431** αφορά τις λειτουργικές ανάγκες της αναπτυξιακής ανέρχεται σε **17,51 %** του Τοπικού Προγράμματος, και το **Μέτρο 421** (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **2%**.

Σημειώνεται ότι τόσο στη ανάλυση της Αναπτυξιακής Λήμνου όσο και στις υπόλοιπες ΟΤΔ που ακολουθούν, οι βασικοί δείκτες που υπολογίζονται είναι : α) **ο δείκτης αποτελεσματικότητας** που βασίζεται στο ηλικίο των προγραμματισμένων εκροών σε επίπεδο Μέτρου με τις εκροές που τελικά υλοποιήθηκαν, με τη τιμή του δείκτη να είναι ίση με τη μονάδα (1) που υποδηλώνει ότι επιτεύχθηκε το σύνολο των τεθέντων στόχων σε σχέση με τον αρχικό σχεδιασμό του Τοπικού Προγράμματος και β) **ο δείκτης αποδοτικότητας** που βασίζεται στο ηλικίο του προγραμματισμένου κόστους ανά Μέτρο και του μοναδιαίου κόστους που διαμορφώθηκε σύμφωνα με τις πραγματοποιηθείσες πληρωμές έως και την 31-12-2015.

Στη συνέχεια και προκειμένου να υπάρχει μια ολοκληρωμένη και αντικειμενική εικόνα ως προς το ποσοστό συμμετοχής των δικαιούχων στην υλοποίηση της τοπικής στρατηγικής γίνεται συσχετισμός μεταξύ της κατηγορίας των ιδιωτικών έργων και δημοσίων παρεμβάσεων και έργων που εκτελέστηκαν από συλλογικούς φορείς σε σχέση με το συνολικό ποσό του τοπικού προγράμματος σε όρους Δημόσιας Δαπάνης.

3.1.2 Αναπτυξιακή Λέσβου

Η περιοχή παρέμβασης της Κ.Π. LEADER καταλαμβάνει 402,61km², έκταση η οποία αντιστοιχεί στο 24,67% περίπου της συνολικής έκτασης της Λέσβου το 20,45% της Π.Ε. Λέσβου και στο 11,02% της έκτασης της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου.

Η πληθυσμιακή πυκνότητα περιοχής είναι: 51,03κάτοικοι/km².

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Β.ΑΙΓΑΙΟΥ	3.650,77	201.279	55,13
Π.Ε. ΛΕΣΒΟΥ	1.968,60	104.276	52,97
ΝΗΣΟΣ ΛΕΣΒΟΣ	1.632,82	90.643	55,51
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	402,61	20.544	51,03

Οι Στρατηγικοί Αναπτυξιακοί Στόχοι που υιοθετήθηκαν από την Ομάδα Τοπικής Δράσης κατά σειρά ιεράρχησης ήταν οι εξής:

- ✓ Ανάδειξη και διαχείριση της ελκυστικότητας της περιοχής παρέμβασης με έμφαση στην εξωστρέφεια την ιδιαιτερότητα και ταυτότητας της.
- ✓ Βελτίωση και προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της περιοχής παρέμβασης.
- ✓ Διαφοροποίηση και εξωστρέφεια της παραγωγικής διαδικασίας και δραστηριότητας.
- ✓ Αναβάθμιση του επιπέδου ζωής με την βελτίωση των όρων της ποιότητας ζωής στη νησιωτική ύπαιθρο.
- ✓ Ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ενδογενούς ανθρώπινου δυναμικού για την ενίσχυση της απασχόλησης, της παραγωγικότητας και της κοινωνικής συνοχής.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του προγράμματος, η Αναπτυξιακή Λέσβου προέβη σε τέσσερις προσκλήσεις και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 56 έργα (42 ιδιωτικές επενδύσεις, 8 έργα δημοσίων υποδομών, 5 έργα υποδομών από πολιτιστικούς συλλόγους, και 1 διατοπικό σχέδιο συνεργασίας). Πέρα των υλοποιημένων έργων δεν πρέπει να αγνοηθεί ο αριθμός των απεντάξεων Δ.Δ **844.265,90€**.

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων(41-431 και 421) του Τοπικού προγράμματος σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται στο **72%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,40 %**.

Η ανάγκη να γίνουν οικονομικά βιώσιμες οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα εξυπηρετήθηκε μέσω του Υπο- Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα» Υπήρξε αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον με αποτέλεσμα η χρηματοδοτική βαρύτητα του αρχικής πρότασης του τοπικού προγράμματος από **6%** να είναι **12%** χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το ποσό των ανειλημμένων. Τα επενδυτικά έργα αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων, για την επεξεργασία βρώσιμης ελιάς και ξηρών καρπών. Το ποσοστό αποτελεσματικότητας του Υπο- Μέτρου είναι **0,04 %**,η και αποδοτικότητα είναι **8,98%**.

Το Υπο- Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας **72,89%** αλλά και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης, μεταποίησης, δημιουργία η εκσυγχρονισμό βιοτεχνικών μονάδων και παροχής υπηρεσιών με θετική συμμετοχή της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου είχε μείωση **61,49 %** και ανέρχεται στο **44,79%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **0,7%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των ιδιωτικών επενδύσεων των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **46,71%** και το ποσοστό εκροών **0,8%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας δημοσίων παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν από τον ΟΤΑ ανέρχεται στο **3,4%** και το ποσοστό εκροών **0,1%**.

Η συμμετοχή των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα συμμετείχαν σε ποσοστό **4.54%** και το ποσοστό εκροών **0,09**.

Το Μέτρο 431 αφορά τις λειτουργικές δαπάνες της Αναπτυξιακής Λέσβου, και όπως φαίνεται και από την χρηματοδοτική απεικόνιση ανέρχεται σε **16,34%** του Τοπικού Προγράμματος, και το Μέτρο 421 (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **1,73%**.

3.2 ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

3.2.1 Αναπτυξιακή Δωδεκανήσου

Η περιοχή παρέμβασης καταλαμβάνει 913,90km², έκταση η οποία αντιστοιχεί στο 33.67% της έκτασης της Π.Ε. και το 17,29 % της έκτασης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου. Η πληθυσμιακή πυκνότητα περιοχής είναι: 72κάτοικοι/km².

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Ν.ΑΙΓΑΙΟΥ	5.285,97	302.686	57
ΣΥΝΟΛΟ Π.Ε.ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	2.714,30	190.071	70
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	913,90	65.672	73

Η πρόταση του τοπικού προγράμματος Δωδεκανήσου εφαρμογής της προσέγγισης leader οικοδομήθηκε στη βάση 2 στρατηγικών κατευθύνσεων, η μεν 1η σχετική με την ανάπτυξη ενός νέου, ριζικά διαφορετικού προτύπου, νησιωτικής επιχειρηματικότητας, η δε 2η σχετική με την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση των μοναδικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων της νησιωτικής περιοχής.

Ο 1ος στρατηγικός στόχος στηρίχθηκε σε δράσεις ενίσχυσης των τοπικών οικονομιών με την αξιοποίηση και βελτίωση της ποιότητας των τοπικών προϊόντων και την διευκόλυνση της πρόσβασης στις αγορές, κυρίως για μικρές παραγωγικές μονάδες.

Ο 2ος στρατηγικός στόχος στηριζόταν σε παρεμβάσεις προκειμένου να ενισχύσουν την ταυτότητα της περιοχής και να συσπειρώσουν το σύνολο των φορέων σε μια συλλογική προσπάθεια για βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, διατήρησης και ανάδειξης του πολιτιστικού θησαυρού της περιοχής παρέμβασης, διαφύλαξης της αγροτικής αρχιτεκτονικής και προβολής των περιοχών ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος (περιοχές NATURA) με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα και σε συνδυασμό με τις δραστηριότητες ήπιου/εναλλακτικού τουρισμού.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του ΚΠ LEADER η Αναπτυξιακή Δωδεκανήσου προέβη σε 3 προσκλήσεις του Τοπικού Προγράμματος της και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 33 έργα (13 ιδιωτικές επενδύσεις, 4 έργα δημοσίων υποδομών, 16 έργα υποδομών από συλλογικούς φορείς, και 1 διατοπικό σχέδιο συνεργασίας). Πέρα των υλοποιημένων έργων

δεν πρέπει να αγνοηθεί ο αριθμός των απεντάξεων λόγω εθελούσιας αποχώρησης των επενδυτών της τάξεως των **2.215.111,09 €**.

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων (41-431 και 421) του Τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Δωδεκανήσου σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται στο **70,04%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,4 %**.

Όσον αφορά το **Μέτρο 41**, που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413, οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα εξυπηρετήθηκαν μέσω του Υπο- Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα». Τα επενδυτικά σχέδια αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων, του κλάδου οινοποιία, ελαιουργίας και γαλακτοκομικών προϊόντων. Κατά την φάση της υλοποίησης υπήρξε επενδυτικό ενδιαφέρον με την δημιουργία αξιόλογων επιχειρήσεων. Το τελικό ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο- Μέτρου είναι **1%** και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **9,62%**.

Το Υπο- Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας **81,50%** αλλά και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης μεταποίησης, δημιουργία η εκσυγχρονισμό βιοτεχνικών μονάδων και παροχής υπηρεσιών κυρίως στις περιοχές (Αγαθονήσι, Λειψοί, Αρκοί, Μαράθι, Λέβιθα και Κίναρος). Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **43,30 %** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **0,8%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας πληρωμών των **ιδιωτικών επενδύσεων** των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **32,40%** και το ποσοστό εκροών **0,4%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των Δημοσίων έργων που σχετίζονται με βελτίωση προμήθεια εξοπλισμού και αποκατάστασης κτηρίου και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **0,01%** και το ποσοστό εκροών **0,1%**. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων αποτελεί ανειλημμένη υποχρέωση.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα συμμετείχαν σε ποσοστό **19,34%** και το ποσοστό εκροών **0,5%**, με έργα 16 έργα υποδομών. Σε οριζόντιο επίπεδο παρατηρείται η κινητοποίηση των Δήμων να γίνεται μέσω ιδιωτικών συλλόγων τοπικής εμβέλειας για την αξιοποίηση χώρων ιδιοκτησίας των, όταν δεν υπάρχει τεχνική και διαχειριστική επάρκεια, όπως συνήθως συμβαίνει στις νησιωτικές περιοχές.

Το Μέτρο 431 αφορά τις λειτουργικές δαπάνες της Αναπτυξιακής Δωδεκανήσου, και όπως φαίνεται και από την χρηματοδοτική απεικόνιση ανέρχεται σε **16,58 %** του Τοπικού Προγράμματος και το Μέτρο 421 (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **0,53%**.

3.2.2 Αναπτυξιακή Κυκλάδων

Η περιοχή παρέμβασης εκτείνεται σε εννέα (9) νησιά των Κυκλάδων και περιλαμβάνει 36 Δημοτικά Διαμερίσματα σε 10 Δήμους και 1 Κοινότητα (κοινότητας Οίας). Η περιοχή παρέμβασης καλύπτει μια έκταση 866,068 km² και με πληθυσμιακή πυκνότητα περιοχής είναι: 54,49 κάτοικοι/km².

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ Ν.ΑΙΓΑΙΟΥ	5.285,97	302.686	57
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	5.285,97	302.686	57
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	866,068	47.189	54,49

Η πρόταση του τοπικού προγράμματος εφαρμογής της προσέγγισης leader διαχωρίζει τα νησιά της περιοχής παρέμβασης σε δύο κατηγορίες: τα νησιά **1^{ης} προτεραιότητας** στα οποία ανήκουν η Ίος, η Κέα, η Μήλος, η Σέριφος, η Σίφνος, η Σύρος και η Τήνος, καθώς και τα νησιά **2^{ης} προτεραιότητας** στα οποία ανήκουν η Μύκονος και η Σαντορίνη. Είναι προφανές, ότι τα νησιά 2^{ης} προτεραιότητας αποτελούν τους πιο γνωστούς τουριστικούς προορισμούς των Κυκλάδων που δέχονται το μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής κίνησης, ενώ τα νησιά 1^{ης} προτεραιότητας εμφανίζουν διαφοροποίηση ως προς τη συγκέντρωση των τουριστικών ροών τόσο ως προς τα νησιά 2^{ης} προτεραιότητας όσο και μεταξύ τους. Κοινά στοιχεία όλων των νησιών αποτελούν ωστόσο ο μονοδιάστατος προσανατολισμός της τουριστικής ανάπτυξης

στη βάση του μοντέλου διακοπών ήλιος & θάλασσα, η αδυναμία αξιοποίησης των πλούσιων φυσικών και πολιτιστικών πόρων που θα επέτρεπε τη διαφοροποίηση και τον εμπλουτισμό του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, η συρρίκνωση της πρωτογενούς παραγωγής και η περιορισμένη αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων στην παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, το πρόβλημα της χωρικής πολυδιάσπασης καθώς και η επιβάρυνση του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος από ανθρωπογενείς δραστηριότητες και κυρίως από τις πιέσεις της τουριστικής κίνησης.

Στο πλαίσιο αυτό, στρατηγική του νέου Τοπικού Προγράμματος της Αναπτυξιακής Κυκλάδων για την εφαρμογή της προσέγγισης LEADER στην επιλεγείσα περιοχή παρέμβασης είναι:

- ✓ Η διαφοροποίηση της οικονομικής βάσης μέσα από την ενίσχυση της παραγωγής τοπικών αγροτικών προϊόντων διατροφής υψηλής ποιότητας,
- ✓ Η αλλαγή του κυρίαρχου τουριστικού μοντέλου από μαζικό σε εξατομικευμένο και εμπλουτισμένο με δραστηριότητες πολιτιστικού και εναλλακτικού τουρισμού που διασφαλίζουν την αειφορία, η διασύνδεση των οικονομικών τομέων μεταξύ τους για την αμοιβαία αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων τους και
- ✓ Η βελτίωση των όρων παραγωγής και διαβίωσης για τη μείωση της νησιωτικότητας της περιοχής.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του ΚΠ LEADER η Αναπτυξιακή Κυκλάδων προέβη σε 3 προσκλήσεις του Τοπικού Προγράμματος της και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 25 έργα (8 ιδιωτικές επενδύσεις, 2 έργα δημοσίων (τα οποία στο σύνολο τους είναι ανειλημμένα), 14 έργα από συλλογικούς φορείς, εκ των οποίων τα 10 είναι για στήριξη εκδηλώσεων και τα υπόλοιπα έργα υποδομών και 1 διατοπικό σχέδιο συνεργασίας).

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων(41-431 και 421) του Τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Κυκλάδων σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται στο **29,45 %**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,3 %**.

Όσον αφορά **το Μέτρο 41** , που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413, οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα εξυπηρετήθηκαν μέσω του Υπο- Μέτρου 411

«Ανταγωνιστικότητα». Τα επενδυτικά σχέδια αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων, του κλάδου οινοποιία, και γαλακτοκομικών προϊόντων. Το τελικό ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο- Μέτρου είναι **1%** και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **8,70%**.

Στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ το Υπο-Μέτρο 413 είχε την μεγαλύτερη χρηματοδοτική βαρύτητα 76,81% με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με την διαφοροποίηση προς μη γεωργικές δραστηριότητες(11 εκροές συνολικής Δημόσιας Δαπάνης 1.141.900,00) και με την ενίσχυση πολιτιστικών συλλόγων και εκδηλώσεων (12 εκροές συνολικής Δημόσιας Δαπάνης 265.000). Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **4,80%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **2%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας πληρωμών των ιδιωτικών επενδύσεων των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **8,99 %** και το ποσοστό εκροών **0,3 %**. Είναι άξιο σχολιασμού το γεγονός ότι το ποσοστό 8,68 αφορά το υπο-Μέτρο 411 «Ανταγωνιστικότητα» και το **0,3%** μια επιχείρηση στο υπο-Μέτρο 411.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των Δημοσίων έργων που σχετίζονται με βελτίωση προμήθεια εξοπλισμού και αποκατάστασης κτηρίου και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **0,01%** και το ποσοστό εκροών **0,1%**. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων αποτελεί ανεπιλημμένη υποχρέωση.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα συμμετείχαν σε ποσοστό **4,53 %** και το ποσοστό εκροών **0,6%**, με ως επί το πλείστον πράξεις για στήριξη εκδηλώσεων και τα υπόλοιπα έργα υποδομών.

Το Μέτρο 431 αφορά τις λειτουργικές δαπάνες της Αναπτυξιακής Κυκλάδων, και όπως φαίνεται και από την χρηματοδοτική απεικόνιση ανέρχεται σε **15,45%** του Τοπικού Προγράμματος και το Μέτρο 421 (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **0,5%**.

3.3 ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

3.3.1 Αναπτυξιακή Ζακύνθου

Η περιοχή παρέμβασης περιλαμβάνει 63 μειονεκτικά Δημοτικά Διαμερίσματα των Π.Ε. Ζακύνθου και Κεφαλονιάς συνολικής έκτασης 512,8 km², και με πληθυσμιακή πυκνότητα 89,2 κάτοικοι/Km².

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	2.307,00	214.774	10,74
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	512,8	45.733	89,2 κάτοικοι/Km ² .

Η Αναπτυξιακή Ζακύνθου στην τοπική στρατηγική επιδίωξε την επίτευξη δύο γενικών στόχων, την ενίσχυση της ταυτότητας της περιοχής ως ένας χώρος με πλούσιους φυσικούς, πολιτιστικούς και λοιπούς άυλους πόρους και την τόνωση της τοπικής επιχειρηματικότητας ως μηχανισμός αξιοποίησης των ανωτέρω πόρων προς όφελος των κατοίκων της περιοχής.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του ΚΠ LEADER η Αναπτυξιακή Ζακύνθου προέβη σε 1 πρόσκληση του Τοπικού Προγράμματος της και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 10 έργα (4 ιδιωτικές επενδύσεις, 1 έργο δημοσίων 3 έργα από συλλογικούς φορείς για στήριξη εκδηλώσεων και 1 διατοπικό σχέδιο συνεργασίας). Πέρα των υλοποιημένων έργων ο αριθμός των απεντάξεων ανέρχεται σε 687.692,14€.

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων(41-431 και 421) του Τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Ζακύνθου σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται σε **25,20%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0, 12%**.

Όσον αφορά το **Μέτρο 41** , που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413, οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα εξυπηρετήθηκαν μέσω του Υπο- Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα». Τα επενδυτικά σχέδια αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων ελαιοτριβείου,-τυποποιητηρίου. Το τελικό ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο- Μέτρου είναι **1%** και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **3,58%** .

Στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ το Υπο-Μέτρο 413 είχε ως χρηματοδοτική βαρύτητα 80,43% με έναν υψηλό αριθμό προβλεπόμενων παρεμβάσεων, που σχετιζόταν με ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η αποδοτικότητα όμως του Μέτρου ανήλθε στο **8.99%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) στο **0,1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας πληρωμών των ιδιωτικών επενδύσεων των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **12,57%** και το ποσοστό εκροών σε **0,3%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των Δημοσίων έργων που σχετίζονται με βελτίωση προμήθεια εξοπλισμού και αποκατάστασης κτηριακών υποδομών και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **0,01%** και το ποσοστό εκροών σε **0,1%**. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων αποτελεί ανεπιλημμένη υποχρέωση.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα ήταν σε ποσοστό **0,9%** και το ποσοστό εκροών **0,6%**, με πράξεις που αφορούσαν στη στήριξη εκδηλώσεων και έργα υποδομών. Το Μέτρο 431 αφορά τις λειτουργικές δαπάνες της Αναπτυξιακής Κυκλάδων και όπως φαίνεται και από την χρηματοδοτική απεικόνιση ανέρχεται σε **12,34%** του Τοπικού Προγράμματος, και το Μέτρο 421 (αφορά διατοπικά – Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **0,29%**.

3.3.2 Αναπτυξιακή Κέρκυρας

Η περιοχή παρέμβασης της Κ.Π. LEADER καταλαμβάνει 467,37km², έκταση η οποία αντιστοιχεί στο 72,90% περίπου της συνολικής έκτασης της Κέρκυρας και το 20,25% της έκτασης της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων.

	ΕΚΤΑΣΗ km²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km²
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	2.307,00	214.774	10,74
ΣΥΝΟΛΟ Π.Ε. ΚΕΡΚΥΡΑΣ	641,06	111.940	174,62
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	467,37 km²	68.267	146,06

Η στρατηγική του επιχειρησιακού σχεδίου αναφέρεται σε δυο κύρια επίπεδα (δυο δραστηριότητες, δυο πόροι). Οι καθορισθέντες στόχοι εξυπηρετούν ισόρροπα τα δυο επίπεδα, ενώ αναφέρονται συγκεκριμένα και στο τρίτο επίπεδο, που αποτελεί τον συνδυαστικό κρίκο των άλλων δυο με ιδιαίτερη *ποιοτική σημασία* που προσδίδει ξεχωριστή δυναμική.

- ✓ Τομείς / δραστηριότητες της οικονομικής ζωής, οι οποίοι είτε είναι ανεπτυγμένοι αλλά χρήζουν επαναπροσδιορισμού του αναπτυξιακού τους μοντέλου (Τουρισμός), είτε διαθέτουν σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης (παραγωγή, μεταποίηση Πρωτογενούς τομέα).
- ✓ Τοπικοί πόροι με μεγάλη σημαντικότητα, η αξιοποίηση και ορθολογική διαχείριση των οποίων θα ενισχύσει τους ρυθμούς ανάπτυξης της περιοχής παρέμβασης (Περιβάλλον, Πολιτισμός).
- ✓ Η ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου και η ενεργός συμμετοχή του, μέσω δικτύσεων και συνεργειών οριζόντιου και κάθετου χαρακτήρα.

Στο πλαίσιο υλοποίησης της ΚΠ LEADER η Αναπτυξιακή Κέρκυρας προέβη σε 3 προσκλήσεις του Τοπικού Προγράμματος της και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν/υλοποιούνται συνολικά 61 έργα (27 ιδιωτικές επενδύσεις, 34 έργα από συλλογικούς φορείς εκ των οποίων τα 20 για στήριξη εκδηλώσεων και τα 14 για προμήθεια παραδοσιακών οργάνων και στολών και επίσης 1 διατοπικό σχέδιο συνεργασίας και 1 διακρατικό). Πέρα των υλοποιημένων το ύψος των απεντάξεων ανέρχεται σε 2.678.532,59€

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων (41-431 και 421) του Τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Κέρκυρας (ANION) σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται σε 45% και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **1,16%**.

Όσον αφορά **το Μέτρο 41**, που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413, στην περιοχή παρέμβασης δεν υπήρχε επενδυτικό ενδιαφέρον σε σχέση με τον αριθμό προβλεπόμενων παρεμβάσεων στο Υπο- Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα». Οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα που εξυπηρετήθηκαν αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων. Το τελικό ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο- Μέτρου είναι **0,05%** και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **1,10%**.

Στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ το Υπο-Μέτρο 413 είχε ως χρηματοδοτική βαρύτητα 80,43% με έναν υψηλό αριθμό προβλεπόμενων παρεμβάσεων, που σχετιζόταν με ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Η αποδοτικότητα όμως του Μέτρου σε σχέση ανήλθε στο **27,31%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) σε **0,95%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας πληρωμών των ιδιωτικών επενδύσεων των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **20,80%** και το ποσοστό εκροών σε **0,3 %**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των Δημοσίων έργων ανέρχεται στο **0,00%** .

Το ποσοστό αποδοτικότητας των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα ήταν **7,60%** και το ποσοστό εκροών **1,79%**, με ως επί το πλείστον πράξεις για στήριξη εκδηλώσεων και έργα υποδομών.

Το Μέτρο 431 αφορά τις λειτουργικές δαπάνες της Αναπτυξιακής Κερκύρας και όπως φαίνεται και από την χρηματοδοτική απεικόνιση ανέρχεται σε **15,45%** του Τοπικού Προγράμματος , και το Μέτρο 421 (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **1,14%**.

3.4 ΚΡΗΤΗ

3.4.1 Αναπτυξιακή Ηρακλείου

Η περιοχή παρέμβασης της Κ.Π. LEADER καταλαμβάνει 1.552,0km², έκταση , με πληθυσμιακή πυκνότητα 62,49.Η έκταση στο 57,49% της έκτασης της Περιφέρειας Κρήτης .Περιλαμβάνει 15 Δήμους και 119 Δ.Δ στην ενδοχώρα του Ν .Ηρακλείου. Ο χαρακτηρισμός των περιοχών είναι ορεινός –μειονεκτικός-πεδινός- περιοχές με ειδικά προβλήματα.

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	2.700,27	292.489,00	108,32
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	1.552,50	97.017,00	62,49 /km ²

Στρατηγικός στόχος του Τοπικού Προγράμματος της Αναπτυξιακής Ηρακλείου ήταν να καταστεί η περιοχή παρέμβασης ένας ελκυστικός τόπος διαβίωσης, μέσω μιας αναπτυξιακής στρατηγικής οποία:

- ✓ λαμβάνει υπ' όψη τα χαρακτηριστικά, τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της περιοχής παρέμβασης,
- ✓ αξιοποιεί τους υπάρχοντες οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και πολιτισμικούς πόρους,

- ✓ αξιοποιεί τα υπάρχοντα και θα δημιουργεί νέα συγκριτικά πλεονεκτήματα,
- ✓ συνεκτιμά τις υπάρχουσες αλλά και τις επερχόμενες επιπτώσεις των εξωγενών παραγόντων, ιδίως δε αυτές που σχετίζονται με την περαιτέρω έκθεση της τοπικής οικονομίας στις δυνάμεις της αγοράς και τη πιθανή σταδιακή μείωση των αναπτυξιακών κινήτρων στο απώτερο μέλλον,
- ✓ στηρίζεται στη δραστηριοποίηση των τοπικών φορέων αλλά και την ενεργή συμμετοχή του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού,
- ✓ προωθεί διαρθρωτικές μεταβολές σε όλα τα στοιχεία της τοπικής οικονομίας, με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας,
- ✓ προωθεί διαφοροποιημένους αναπτυξιακούς στόχους, με βάση τα χαρακτηριστικά, τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες συγκεκριμένων εστιών-πόλων ανάπτυξης, αποσκοπώντας στη διάχυση της ανάπτυξης στο χώρο,
- ✓ προωθεί καινοτόμες δράσεις με δυνατότητα εύκολης διάχυσης στο παραγωγικό ιστό της τοπικής οικονομίας,
- ✓ περιλαμβάνει όλους τους τομείς της τοπικής οικονομίας, με στόχο την ενίσχυση της πολυαπασχόλησης,

Στο πλαίσιο του προγράμματος, προέβη σε τέσσερις προσκλήσεις και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 75 επενδυτικά έργα (27 ιδιωτικές επενδύσεις, 14 έργα δημοσίων υποδομών ΟΤΑ, 31 έργα συλλογικών φορέων, 2 Διατοπικά σχέδια συνεργασίας και 1 Διακρατικό με συντονιστική ευθύνη). Ο αριθμός των απεντάξεων κατόπιν εθελούσιας αποχώρησης των 24 επενδυτών ανήλθε σε 2.929.871,80€.

Η αποδοτικότητα και των τριών Μέτρων(41-43 και 421) του Τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Ηρακλείου σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται στο **82,56%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,24 %**.

Όσον αφορά **το Μέτρο 41**, που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413, οι μικρές επιχειρήσεις του αγροδιατροφικού τομέα εξυπηρετήθηκαν μέσω του Υπο-Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα». Τα επενδυτικά σχέδια αφορούσαν ιδρύσεις νέων επιχειρήσεων, η

εκσυγχρονισμούς στους κλάδους οινοποιίας-γαλακτοκομικών προϊόντων και ελαιολάδου και μελιού. Το ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο- Μέτρου είναι **15,06%**, και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **1%**.

Το Υπο- Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας όσο και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης, μεταποίησης, και παροχή υπηρεσιών. Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **49,40%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των **ιδιωτικών επενδύσεων** των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **31,95%** και το ποσοστό εκροών σε **1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας Δημοσίων έργων που σχετίζονται με την ανάπλαση και βελτίωση κοινόχρηστων χώρων και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **13,06%** και το ποσοστό εκροών **1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας στη συμμετοχή των συλλογικών φορέων κυρίως για έργα υποδομών ανέρχεται σε ποσοστό **19,03%** και το ποσοστό εκροών σε **0,1%**.

Το **Μέτρο 431** αφορά τις λειτουργικές ανάγκες της αναπτυξιακής και ανέρχεται σε **14,62%** του Τοπικού Προγράμματος και το **Μέτρο 421** (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **3,47%**.

3.4.2 Οργανισμός Ανάπτυξης Κρήτης

Η περιοχή παρέμβασης περιλαμβάνει 16 Δήμους και μια Κοινότητα (Κοινότητα Γαύδου). Καλύπτει μια έκταση 1.046,47km² με πληθυσμιακή πυκνότητα περιοχής 42,4κατοικοί/km². Η έκταση αντιστοιχεί στο 38,74% της έκτασης της Περιφέρειας Κρήτης. Ο χαρακτηρισμός των περιοχών είναι ορεινός –μειονεκτικός.

	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ κατ/km ²
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	2.700,27	292.489,00	108,32

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	1.046,47	44.37	42,4/km2
---------------------------	-----------------	--------------	-----------------

Το αναπτυξιακό όραμα της περιοχής εξυπηρετείται από τους παρακάτω **Στρατηγικούς Στόχους** μέσω των οποίων αξιοποιούνται οι ευκαιρίες και τα πλεονεκτήματα αλλά και αντιμετωπίζονται οι απειλές και οι αδυναμίες της περιοχής παρέμβασης:

1. Ισορροπη οικονομική ανάπτυξη, άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων και ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.
2. Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μέσω προσέλκυσης επενδύσεων στην περιοχή παρέμβασης.
3. Ενίσχυση της συμπληρωματικότητας και της συνέργιας των διαφορετικών τομέων της τοπικής οικονομίας.
4. Ενίσχυση (ανάπτυξη) ενδογενούς δυναμικού της περιοχής.
5. Δημιουργία θέσεων απασχόλησης και αύξηση των ευκαιριών πολυαπασχόλησης.
6. Προώθηση ίσων ευκαιριών για τις γυναίκες, τους νέους και τις ειδικές ομάδες του πληθυσμού.
7. Αξιοποίηση της τοπικής αγροτικής παραγωγής.
8. Παροχή υπηρεσιών για τη βελτίωση της ζωής του τοπικού πληθυσμού.
9. Η ανάδειξη και η αξιοποίηση των πόρων της περιοχής.
10. Μεταβίβαση τεχνογνωσίας μέσω ανταλλαγής εμπειριών και καλών πρακτικών προς τους φορείς και τους κατοίκους της περιοχής.

Στο πλαίσιο του προγράμματος, προέβη σε τέσσερις προσκλήσεις και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 45 επενδυτικά έργα (31 ιδιωτικές επενδύσεις, 15 έργα Δημοσίων υποδομών που υλοποιήθηκαν από τους ΟΤΑ, 9 έργα συλλογικών φορέων κυρίως για στήριξη εκδηλώσεων και προμήθεια παραδοσιακών οργάνων και στολών, 1 Διατοπικό σχέδιο συνεργασίας και 1 Διακρατικό). Ο αριθμός των απεντάξεων κατόπιν εθελούσιας αποχώρησης των επενδυτών ανήλθε σε 4.119.668,30€.

Η αποδοτικότητα και των Μέτρων(41-43) του Τοπικού προγράμματος του Οργανισμού Ανάπτυξης σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται σε **44,71%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,83%**.

Όσον αφορά **το Μέτρο 41** , που περιλαμβάνει τα Υπο-Μετρα 411 και 413 μέσω του Υπο-Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα» ιδρύθηκαν ,αλλά και εκσυγχρονίστηκαν μικρές επιχειρήσεις ως επί το πλείστον οινοποιεία .Το ποσοστό εκροών (αποτελεσματικότητας) του Υπο- Μέτρου είναι **3,82%**, και η αποδοτικότητα σε σχέση με τον συνολικό προϋπολογισμό του Τοπικού Προγράμματος είναι **0,6%** -

Το Υπο- Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας (70,22%) αλλά και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης, μεταποίησης, και παροχή υπηρεσιών. Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **28,16%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) σε **0,7%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των **ιδιωτικών επενδύσεων** των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **21,41%** και το ποσοστό εκροών σε **0,87%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας Δημοσίων έργων που σχετίζονται με την ανάπλαση και βελτίωση κοινόχρηστων χώρων και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **5,98%** % και το ποσοστό εκροών σε **0,4%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας στη συμμετοχή των συλλογικών φορέων κυρίως για έργα υποδομών ανέρχεται σε ποσοστό **4,59%** και το ποσοστό εκροών σε **0,1%**.

Το **Μέτρο 431** αφορά τις λειτουργικές ανάγκες της αναπτυξιακής και ανέρχεται σε **12,72%** του Τοπικού Προγράμματος.

3.4.3 ΑΚΟΜΜ-ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ

Η περιοχή παρέμβασης περιλαμβάνει 11 Δήμους 88 Δημοτικά Διαμερίσματα και μια Κοινότητα (Κοινότητα Ζωνιανών). Καλύπτει μια έκταση 1.046 km² και με πληθυσμιακή πυκνότητα 42,4 κατοίκους/ km². Η έκταση αντιστοιχεί στο το 57,49% της έκτασης της Περιφέρειας Κρήτης. Ο χαρακτηρισμός των περιοχών χαρακτηρίζεται ορεινός, μειονεκτικός, πεδινός.

ΔΗΜΟΣ / ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	2.700,27	292.489,00	108,32
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	1.184,703	46.910	39,57 / km ²

Ο κεντρικός άξονας γύρω από τον οποίο διαρθρώνεται η αναπτυξιακή στρατηγική της ΟΤΔ είναι «*Η Συγκρότηση ενός διακριτού εναλλακτικού αγροτουριστικού προϊόντος με την επωνυμία ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ*». Οι Στρατηγικοί στόχοι για την επίτευξη της στρατηγικής είναι οι εξής:

- ✓ Ανάδειξη και η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.
- ✓ Η βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων.
- ✓ Διαφοροποίηση –αύξηση της προστιθέμενης αξίας των τοπικών προϊόντων.
- ✓ Ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας.
- ✓ Προώθηση Δράσεων που συνεισφέρουν στην πολυαπασχόληση.

Στο πλαίσιο υλοποίησης της ΚΠ LEADER η Αναπτυξιακή εταιρεία ΑΚΟΜΜ-ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ προέβει σε 3 προσκλήσεις του Τοπικού Προγράμματος της και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 90 επενδυτικά έργα (39 ιδιωτικές επενδύσεις, 37 έργα από συλλογικούς φορείς, 14 έργα των ΟΤΑ και 2 διατοπικά σχέδια συνεργασίας και 1 διακρατικό).

Η αποδοτικότητα και των Μέτρων(41 431-421) του Τοπικού προγράμματος της ΟΤΔ σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης

ανέρχεται σε **68,03%**, και το ποσοστό των ανεπιλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,46%**.

Μέσω του Υπο- Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα» ιδρύθηκαν ,αλλά και εκσυγχρονίστηκαν μικρές επιχειρήσεις οινοποιείων, ελαιουργείων ,τυροκομείων, τυποποίησης μελιού, και μεταποίησης φρούτων .Η αποτελεσματικότητα του Μέτρου σε σχέση με την αναμορφωμένη πρόταση του Τοπικού προγράμματος είναι 11,96% και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **0.8%**.

Το Υπο- Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας (70,22%) αλλά και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης, μεταποίησης, και παροχή υπηρεσιών. Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **28,16%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των **ιδιωτικών επενδύσεων** των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **21,41%** και το ποσοστό εκροών **0,87%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας Δημοσίων έργων που σχετίζονται με την ανάπλαση και βελτίωση κοινόχρηστων χώρων και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **6,9%** και το ποσοστό εκροών **0,1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας στην συμμετοχή των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα ανέρχεται με ποσοστό **13,25%** και το ποσοστό εκροών 0,3%.

Το **Μέτρο 431** αφορά τις λειτουργικές ανάγκες της αναπτυξιακής ανέρχεται σε **19,54%** του Τοπικού Προγράμματος., και το **Μέτρο 421** (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **2,64%**.

3.4.4 Αναπτυξιακή Λασιθίου

Η περιοχή παρέμβασης περιλαμβάνει 4 Δήμους 30 Δημοτικά Διαμερίσματα/Κοινότητες, και καλύπτει μια έκταση 642,30km² με πληθυσμιακή πυκνότητα περιοχής 43,56 κάτοικοι/km². Η έκταση αντιστοιχεί στο 23,78 της Περιφέρειας Κρήτης. Ο χαρακτηρισμός περιοχής είναι ορεινός.

ΔΗΜΟΣ / ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ / ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ km ²	ΠΛΗΘ. 2001	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	2.700,27	292.489,00	108,32
ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	642,30	27.978	43,56/ km ²

Ο Κεντρικός Στόχος του τοπικού προγράμματος της Αναπτυξιακής Λασιθίου εστιάζει στην επιδιωκόμενη δυναμική ανάπτυξη της υπαίθρου, στην ανταγωνιστικότητα, στην οικονομική και κοινωνική ευημερία, στη διατήρηση και ανάδειξη του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσω 5 στόχων, ήτοι;

- ✓ Αύξηση της προστιθέμενης αξίας της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής.
- ✓ Ενθάρρυνση και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, διαφοροποίηση της οικονομίας της υπαίθρου και ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού και συναφών υπηρεσιών.
- ✓ Παροχή ελκυστικών ευκαιριών απασχόλησης για τη συγκράτηση του ενεργού πληθυσμού στην ύπαιθρο και παροχή ενισχυμένων ευκαιριών στο νεανικό και γυναικείο πληθυσμό.
- ✓ Ενθάρρυνση και ενίσχυση των συμπράξεων σε μείζονες κλάδους της τοπικής οικονομίας.
- ✓ Αναβάθμιση της ποιότητας ζωής, εμπύχωση του τοπικού πληθυσμού, διατήρηση και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Στο πλαίσιο υλοποίησης του ΚΠ LEADER η Αναπτυξιακή εταιρεία Λασιθίου προέβει σε 3 προσκλήσεις του Τοπικού Προγράμματος της και μέσω αυτών υλοποιήθηκαν συνολικά 21

επενδυτικά έργα (11ιδιωτικές επενδύσεις, 8 έργα από συλλογικούς φορείς, 2 έργα των ΟΤΑ και 2 διατοπικά σχέδια συνεργασίας , και 1 διακρατικό).

Η αποδοτικότητα και των Μέτρων(41 431-421) του Τοπικού προγράμματος της ΟΤΔ σύμφωνα με τις πληρωμές που υλοποιήθηκαν έως 31-12-2015 σε όρους Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται σε **48,33%**, και το ποσοστό των ανειλημμένων σε σχέση με το σύνολο του προγράμματος ΤΑΠΤοΚ/CLLD σε **0,2 %**.

Μέσω του Υπο- Μέτρου 411 «Ανταγωνιστικότητα» ιδρύθηκαν, αλλά και εκσυγχρονίστηκαν μικρές επιχειρήσεις κυρίως ελαιουργείων, τυροκομείων. Η αποτελεσματικότητα του Μέτρου σε σχέση με την αναμορφωμένη πρόταση του Τοπικού προγράμματος είναι **2,51%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) **0,6%**.

Το Υπο- Μέτρο 413 στον αρχικό σχεδιασμό της ΟΤΔ αποτέλεσε τον βασικό κορμό τόσο από άποψη χρηματοδοτικής βαρύτητας αλλά και εκροών, με το μεγαλύτερο ποσοστό των έργων του Υπο-Μέτρου να σχετίζεται με τη δημιουργία ή τον εκσυγχρονισμό καταλυμάτων και χώρων εστίασης, μεταποίησης, και παροχή υπηρεσιών. Η αποδοτικότητα του Μέτρου σε σχέση προγραμματισμένου κόστους και υλοποιημένου ανέρχεται στο **27,42%** και το ποσοστό αποτελεσματικότητας (εκροών) στο **0,47%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας των **ιδιωτικών επενδύσεων** των Υπο-Μέτρων 411 & 413 σε σχέση με το συνολικό προϋπολογισμό του προγράμματος ανέρχεται σε **11,55%** και το ποσοστό εκροών σε **0,32%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας Δημοσίων έργων που σχετίζονται με την ανάπλαση και βελτίωση κοινόχρηστων χώρων και υλοποιήθηκαν από ΟΤΑ ανέρχεται στο **0,6%** και το ποσοστό εκροών σε **0,1%**.

Το ποσοστό αποδοτικότητας στην συμμετοχή των συλλογικών φορέων σε σχέση με το Τοπικό πρόγραμμα ανέρχεται σε **15,88%** και το ποσοστό εκροών σε **0,7%**.

Το **Μέτρο 431** αφορά τις λειτουργικές ανάγκες της αναπτυξιακής ανέρχεται σε **16,42%** του Τοπικού Προγράμματος., και το **Μέτρο 421** (αφορά διατοπικά –Διακρατικά σχέδια συνεργασίας) σε **1,98%**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την συνολική εικόνα των παρεμβάσεων που σχεδιάστηκαν και δρομολογήθηκαν στο πλαίσιο των προγραμμάτων που υλοποίησαν οι κατά τόπους ΟΤΔ, διαπιστώνεται με βεβαιότητα ότι η οικονομική κρίση, η οποία συνέπεσε χρονικά με την υλοποίησή τους, έχει επηρεάσει καθοριστικά το αποτέλεσμα σε σχέση με τους αρχικούς στόχους, δεδομένου ότι στο διάστημα αυτό (η κρίση) μεταβάλλει και αναιρεί όλη την τοπική επενδυτική δυναμική στις νησιωτικές περιοχές της χώρας, επηρεάζοντας και προσδιορίζοντας απόλυτα το αποτέλεσμα σε σχέση με την (προβληματική) υλοποίηση των τριών Μέτρων της ΚΠ LEADER που στοχεύουν κατά κύριο λόγο στη διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας και των τοπικών συνθηκών. Ειδικότερα :

Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα, τον μεγάλο αριθμό εγκατάλειψης των επενδυτικών σχεδίων κατόπιν αιτημάτων των επενδυτών, (σε πολλές περιπτώσεις το ποσό σε όρους Δημόσιας Δαπάνης των απεντάξεων έφθανε το ποσό υλοποίησης ενός Τοπικού προγράμματος), το μεγάλο διοικητικό κόστος τόσο στις ΟΤΔ αλλά και στην Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής του ΠΑΑ 2014-2020, τον επαναπροσδιορισμό και την προσαρμογή των Τοπικών Προγραμμάτων από πλευράς των ΟΤΔ στις νέες απαιτήσεις της οικονομικής κρίσης, στις επαναλαμβανόμενες προκηρύξεις από τις ΟΤΔ διότι δεν υπήρχε επενδυτικό ενδιαφέρον, καθώς επίσης και στην δημιουργία ανειλημμένων υποχρεώσεων.

Στο Υπο- Μέτρο 411 υπήρξε μια ορθή πολιτική των ΟΤΔ με συνεχείς προσκλήσεις των τοπικών τους προγραμμάτων και τακτική καθοδήγηση ούτως ώστε να στραφούν στην δημιουργία ή/και στον εκσυγχρονισμό τοπικών επιχειρήσεων δίνοντας με τον τρόπο αυτό ώθηση, στήριξη και προστιθέμενη αξία στην πρωτογενή παραγωγή.

Στο Υπο- Μέτρο 413 και στην Δράση L311 που αφορά τη διαφοροποίηση ως προς μη γεωργικές δραστηριότητες, παρατηρείται μια δραματική μείωση σε ότι αφορά τον αριθμό εκροών παρότι ο προβλεπόμενος αριθμός παρεμβάσεων από πλευράς των ΟΤΔ ήταν σχετικά μεγάλος σε σχέση με τις άλλες Δράσεις των Τοπικών τους Προγραμμάτων. Αυτή η δράση αφορούσε τους κατά κύριο επάγγελμα αγρότες ή μέλη των οικογενειών τους που όπως προκύπτει από στατιστικά δεδομένα , ο αριθμός τους ειδικά στο νησιωτικό χώρο, συνεχώς μειώνεται. Αυτό το μηδενικό σχεδόν ενδιαφέρον παρατηρείται οριζόντια σε όλα τα Τοπικά

Προγράμματα των νησιωτικών Αναπτυξιακών εταιρειών και είναι άξιο προβληματισμού. Ένας από τους κύριους λόγους που αποτέλεσε το μη επενδυτικό ενδιαφέρον ήταν τόσο η έλλειψη ιδίων κεφαλαίων, όσο και το γεγονός ότι εάν παρουσίαζαν εισόδημα μεγαλύτερο από αυτό της γεωργικής δραστηριότητας, άλλαζαν ασφαλιστικό, φορολογικό, καθεστώς με αποτέλεσμα την μείωση των γεωργικών ενισχύσεων.

Επιπλέον των παραπάνω, μεγάλος αριθμός των αρχηγών των γεωργικών-κτηνοτροφικών-αλιευτικών εκμεταλλεύσεων απασχολούνται λιγότερο από το 50% του χρόνου τους στις παραπάνω δραστηριότητες, ενώ μεγάλο ποσοστό του νησιώτικου πληθυσμού είναι μεγάλης ηλικίας και δεν έχει πλέον επενδυτικό ή παραγωγικό ενδιαφέρον ενώ παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της έλλειψης εξειδίκευσης και βελτίωσης παραγωγικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων.

Ως προς τις μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις μεταποίησης και παροχής υπηρεσιών, ο βασικότερος ίσως λόγος μειωμένου επενδυτικού ενδιαφέροντος, είναι η προσβασιμότητα και η απόσταση από υπερτοπικές αγορές, με συνέπεια το υψηλό μεταφορικό (άρα και τελικό) κόστος, τη δυσκολία πρόσβασης σε ότι αφορά στα κανάλια διανομής, το παραδοσιακό χαρακτήρα οργάνωσης και λειτουργίας των τοπικών μονάδων, την έλλειψη κουλτούρας όσον αφορά τις συνεργασίες και τις δικτυώσεις, την υστέρηση σε ότι αφορά τη συνεργασία με τοπικά πανεπιστημιακά και εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς και το φαινόμενο της διαρκούς εγκατάλειψης αλλά και γήρανσης του πληθυσμού, γεγονότα που λειτουργούν καθοριστικά και που στερούν εκ των πραγμάτων από τις νησιώτικες περιοχές την αναγκαία τοπική δυναμική (τοπικό κεφάλαιο) που έχει ως τελικό αποτέλεσμα το χαμηλό επίπεδο επενδύσεων, τη περιορισμένη προστιθέμενη αξία, τη χαμηλή τοπική ανταγωνιστικότητα και κυρίως το γεγονός ότι στερεί το κίνητρο, τα μέσα και το αναγκαίο ενδιαφέρον του ιδιωτικού κατά κύριο λόγο τομέα για επενδυτικές και άλλες πρωτοβουλίες στο νησιωτικό χώρο.

Ταυτόχρονα παρά τη αυξημένη τουριστική κίνηση και κατ' επέκταση το αναμενόμενο επενδυτικό ενδιαφέρον στον τομέα του τουρισμού, εντούτοις στα νησιά υπάρχει μικρός αριθμός μονάδων κυρίως οικογενειακής μορφής που ακολουθούν παραδοσιακούς τρόπους οργάνωσης και λειτουργίας. Παρά ταύτα τα νησιά εξακολουθούν να βρίσκονται στη πρώτη θέση του ενδιαφέροντος των διεθνών τουριστικών προορισμών, γεγονός που κάνει επιτακτική την ανάγκη ποσοτικής αύξησης και ποιοτικής βελτίωσης του νησιώτικου τουριστικού προϊόντος.

Η μειωμένη υλοποίηση στο Υπο-Μέτρο 413 που αφορά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής με τη δημιουργία υποδομών στις νησιωτικές περιοχές που αποτελεί και τη πιο βασική προϋπόθεση για την διατήρηση του πληθυσμού στις εστίες του, αποδίδεται στη περίπτωση

αυτή, περισσότερο στις πάγιες αδυναμίες των δικαιούχων ΟΤΑ και λιγότερο στην οικονομική κρίση.

Συνοψίζοντας, η εφαρμογή παρεμβάσεων που εκ των πραγμάτων οδηγούν βραχυπρόθεσμα αλλά κυρίως μέσο-μεσοπρόθεσμα στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των νησιωτικών περιοχών της χώρας καθίσταται αναγκαία και επιτακτική ώστε στο εγγύς και απώτερο μέλλον, οι πολιτικές και τα μέτρα που θα σχεδιασθούν να μην αποτελούν μία απλή επανάληψη προηγούμενων και αποτυχημένων σε πολλές περιπτώσεις παρεμβάσεων. Αντίθετα, θα πρέπει οι νησιωτικές περιοχές με τις πάγιες και εγγενείς αδυναμίες λόγω της γεωγραφικής απομόνωσης, να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν προγράμματα που θα αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα προβλήματα και θα αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες στην πιο κρίσιμη ίσως χρονική συγκυρία, τόσο λόγω της οικονομικής ύφεσης, όσο και λόγω της πιθανής μείωσης των πόρων της ΚΑΠ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Καν. (ΕΕ) αριθ. 1305/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και την κατάργηση του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου, όπως ισχύει κάθε φορά.
- Καν. (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, περί καθορισμού κοινών διατάξεων για το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας και περί καθορισμού γενικών διατάξεων και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1083/2006, όπως ισχύει κάθε φορά.
- Υπ' αριθμ. 5374/22-07-2016 Απόφαση καθορισμού συνεχιζόμενων πράξεων του Άξονα 4 του ΠΑΑ 2007-2013 στο Μέτρο 19 του ΠΑΑ 2014-2020.
- Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας 2014-2020 (ΠΑΑ 2014-2020) και ειδικότερα το κεφάλαιο 19: «Μεταβατικές ρυθμίσεις» αυτού.
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Λέσβου Προγραμματικής περιόδου 2007-2013.
Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Λήμνου Προγραμματικής περιόδου 2007-2013.
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Κυκλάδων Προγραμματικής περιόδου 2007-2013.
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Ιονίων Νήσων (Κέρκυρας) Προγραμματικής περιόδου 2007-2013.
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Ζακύνθου Προγραμματικής περιόδου 2007-2013
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Δωδεκανήσων Προγραμματικής περιόδου 2007-2013
Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Ηράκλειου Προγραμματικής περιόδου 2007-2013
- Τοπικό Πρόγραμμα Οργανισμού Ανάπτυξης Κρήτης Προγραμματικής περιόδου 2007-2013
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής ΑΚΟΜΜ-ΨΗΛΟΡΕΙΤΗΣ Προγραμματικής περιόδου 2007-2013
- Τοπικό Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Λασιθίου Προγραμματικής περιόδου 2007-2013

- Κότιος,Α και Κουτουλάκης Μ, Πυλώνας «Ενίσχυση της ικανότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σχετικά με την εκπόνηση λειτουργικού σχεδιασμού και υλοποίηση επενδυτικών προγραμμάτων (και διαθρωτικά ταμεία)»
- Α.ΚΙΖΟΣ «Ανάπτυξη Υπαίθρου» ISBN 978-960418-688-4
- Άτλας των νησιών. Πανεπιστήμιο Αιγαίου ISBN 978-960-88031-1-4
- Θ.Κίζος-Θ. Ιωσιφίδης- Γ.Σπιλάνης « Ειδικά θέματα Ανάπτυξης σε Λιγότερο Ευνοημένες Περιοχές» ISBN 978-960-01-1152-1
- «Νήσων Περίπλους» Ιδέες και σκέψεις για το μέλλον της νησιωτικής Ελλάδας ISBN: 978-960-98860-0-0